Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Наша слова

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года № 11 (697) 23 САКАВІКА 2005 г.

25 сакавіка - Дзень Волі

Мы выйдзем шчыльнымі радамі
На вольны родны свой простор,
Хай воля вечна будзе з намі,
А гвалту мы дамо адпор!

Няхай жыве магутны смелы
Наш беларускі родны дух.
Штандар наш бел-чырвона-белы,
Пакрый сабой народны рух!

На бой за шчасце і за волю
Народу слаўнага свайго!
Браты, цярпелі мы даволі,
На бой усе да аднаго!

Імя і сілу беларуса
Няхай пачуе й бачыць той,
Хто смее нам нясці прымусы
І першым выкліча на бой!

Браты, да шчасця мы падходзім.
Хай гром грыміць яшчэ мацней,
Ў крывавых муках мы народзім
Жыццё рэспублікі сваё.

Няхай жыве магутны смелы
Наш беларускі родны дух.
Штандар наш бел-чырвона-белы,
Пакрый сабой народны рух!

Дарагія сябры!

Таварыства Беларускай Культуры ў Літве віншуе Вас і сяброў аднадумцаў з вялікім святам беларускага народу – Днём Волі.

Беларускія патрыёты, раскіданыя па ўсіх краінах планеты, будуць заўсёды адзначаць гэтую дату. Сваімі ўчынкамі спрычыняцца да таго, каб яно належным чынам адзначалося ў нашай, пакуль не свабоднай і не дэмакратычнай Бацькаўшчыне Беларусі.

З павагай старшыня ТБК Х. Нюнька.

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
Упраўленне агульнай сярэдняй адукацыі
АКПА 00027626 вул. Савецкая, 9
220010, г. Мінск, тэл. 226 51 59
факс (017) 200 84 83

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
Управление общего среднего образования
ОКПО 00027626 ул. Советская, 9
220010, г. Минск, тел. 222 68 48

E-mail: root@minedu.unibel.by

14.03.2005 № 06-13/686
На № 22 ат 16.02.2005

Грамадскае аб'яднанне
"Таварыства беларускай мовы
імя Францішка Скарыны"

У сувязі з Вашым запытам упраўленне агульнай сярэдняй адукацыі паведамляе наступнае.

У 2004/2005 навучальным годзе ў Рэспубліцы Беларусь функцыянуюць 4104 агульнаадукацыйныя школы. З іх агульнай колькасці ў 2428(59,2%) – агульнаадукацыйных школах навучальна-выхаваўчы працэс ажыццяўляецца на беларускай мове, у 1366 (33,3%) – на рускай, у 307 (7,5%) – на дзвюх мовах (беларускай і рускай).

Ва ўсіх тыпах устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі, навучаецца 1264530 вучняў, у тым ліку, на беларускай мове – 301250 (23,8%), на рускай – 962549 (76,1%), на польскай – 656 (0,1%), на літоўскай 75 вучняў.

Звесткі ў разрэзе абласцей:

	На беларускай	%	На рускай	%	На польскай	%
г. Менск	8559	4,2	193015	95.7	30	0.0
Берэсцейская	53964	26,4	150410	73,6	41	0,0
Віцебская	34711	21,5	126624	78,5	0	0,0
Гомельская	37345	18,6	163384	81,4	0	0,0
Гарадзенская	53721	35.2	98435	64,4	585	0,4
Менская	81960	42,6	110600	57,4	0	0,0
Магілёўская	30641	20,5	119095	79,5	0	0,0

Начальнік упраўлення агульнай сярэдняй адукацыі – У. К. Шчэрба.

Хрыстос з мёртвых паўстаў

Валянціну Ермаловічу – 80

У гэтыя дні споўнілася б 80 гадоў Валянціну Ермаловічу, самааддананаму змагару за беларускае нацыянальнае адраджэнне, актыўнаму сябру ТБМ, брату слыннага беларускага гісторыка Міколы Ермаловіча.

Валянцін Ермаловіч - сын, расстралянага пры Сталіне беларускага селяніна, у 1988 годзе стаў першым старшынём Магілёўскай філіі гістарычна-асветніцкага Таварыства памяці ахвяр сталінізму "Мартыралог Беларусі", ачоліўшы тым самым увесь шэраг дзеячоў беларускага нацыянальнага адраджэння Магілёўшчыны. Ён лічыў, што спіс ахвяр сталінізму павінен пачынацца з беларускай мовы.

(Пра В. Ермаловіча чытайце на ст. 4.)

ЛЕТАПІС ТАВАРЫСТВА

Падрыхтавала Ірына Марачкіна

(Працяг. Пач. у пап. нум.)

2004 год.

25 лютага.

ЖРЭА Партызанскага раёна падпісала дамову з Таварыствам на арэнду сядзібы па вул. Румянцава, 13 да 31 сакавіка 2004 г.

Агульны сход Гарадзенскай гарадской арганізацыі ТБМ звярнуўся да выкладчыкаў ВНУ з заклікам актыўней выкарыстоўваць беларускую мову ва ўсіх формах практычнай, выкладчыцкай і навучальнай дзейнасці.

Беларуская чыгунка звярнулася ў ТБМ з просьбай спыніць звароты грамадзян і паведаміла пра выпраўленне становішча з выкарыстаннем беларускай мовы ў справаводстве, афармленні дакументаў, канвертаў, у абвестках станцый і інфармацыі ў электрацягніках.

Сакратарыят звярнуўся да ўладных структураў і грамадзян краіны з прапановай захаваць часопіс "Бярозка", над якім навісла пагроза ліквідацыі. Зварот "Бярозка ў небяспецы" быў надрукаваны ў СМІ.

3 сакавіка.

На запыт ТБМ ААТ "Ашчадны банк Беларусьбанк" паведаміў, што займаецца перакладам дакументаў на беларускую мову.

14 сакавіка.

Сакратарыят прыняў зварот да грамадзян "Абаронім дом літаратара" з нагоды наступу ўладных структураў на Саюз беларускіх пісьменнікаў.

15 сакавіка.

Атрымана афіцыйнае паведамленне КУП "Менскі гарадскі цэнтр нерухомасць") Менскага гарвыканкама аб перазаключэнні дамовы на арэнду памяшкання тэрмінам да 4 лютага 2005 г.

Па просьбе кіраўніцтва Беларускай чыгункі сакратарыят ТБМ зрабіў пераклад неабходных дакументаў і паведамленняў на беларускую мову. Пераклад беларускіх назваў узгоднены з Інстытутам мовазнаўства НАН Беларусі.

31 сакавіка.

Віцебская абласная рада ТБМ звярнулася да ўсіх, каму дарагое імя Васіля Быкава, з просьбай зрабіць грашовыя ахвяраванні на ўшанаванне ягонай памяці.

15 красавіка.

Слуцкая гарадская арганізацыя ТБМ зарэгістравана ў гарвыканкаме.

(Працяг у наст. нумары.)

ГРАМАТЫЧНАЯ СХІЗМА

18 верасня 2004 г. гучала перадача «Радыё Свабоды» на тэму правапісу, з удзелам З. Саўкі і А. Трусава. Прыемна было пачуць, што старшыня ТБМ рацыянальна разважае, але здзівіла, што пры гэтым ён не ставіў пад пытанне ўласна рэстаўрацыю правапісу Тарашкевіча. Наадварот, абодва госці праграмы досыць дружна выказвалі, што «вось памяняецца ўлада, тады адразу, ці дзяржаўнай камісіяй, ці яшчэ як, увядзецца клясычны правапіс». Генеральная лінія у залаты век, дый годзе.

Не сакрэт, рэстаўрацыя правапісу Тарашкевіча даўно сталася «сымбалем веры» для часткі нашых адраджэнцаў. (У скрайнасці нават так, што «супраць тарашкевіцы = супраць беларушчыны».) Але, ці дапушчальная «рэлігійнасць» у такім важным **для ўсіх** пытанні? Ці існуюць **рацыянальныя** аргументы **за** рэстаўрацыю?

«Тарашкевіца» — «самы беларускі» правапіс? Вось што казаў Я.Лёсік: «**Правапіс Б.Тарашкевіча вышаў у сьвет у канцы 1918 г. Да таго часу кожны пісаў, як умеў або як каму падабалася.** Гэта ўсіх мучыла, і за правапіс Тарашкевіча ўхваціліся, як за паратунак, прыняўшы яго на веру, без ніякай крытыкі. Так правапіс Тарашкевіча стаў **правапісам беларускім**.» [падкрэслені Я. Лёсіка – **Ю.Т.**] Ён жа: «...ніякае «доўгае практыкі нашага пісьменства» ў нас ня было, ...гэтая практыка вельмі кароткая і вызначаецца шырокаю рознастайнасьцю ў сваім правапісу, бо да граматыкі Тарашкевіча ніякага правапісу ня было, і кожны пісаў так, як хацеў, як яму здавалася лепш і прыгажэй, толькі ў практыцы «Нашае Нівы» можна заўважыць сякія-такія нормы, прычым гэтыя нормы зусім нязгодныя з нормамі ў правапісу Тарашкевіча... Што да правапіснай практыкі ў іншых выданьнях, то яна яшчэ горшая для Тарашкевіча. Там пісалі або расійскім этымолёгічным пісьмом з яцямі і цьвёрдымі знакамі, або з поўным аканьнем... Практыка даўнейшага нашага пісьменства ні да чога не прымушала Тарашкевіча...» Зразумела, што тут пад «доўгай практыкай нашага пісьменства» Я.Лёсік разумеў свой час, пачатак XX ст. Да XVII ст. у нас **існавала** старажытная і заслужаная практыка пісьменства, але, здаецца, Тарашкевіч яе і не браў пад увагу – асабліва зразумела, зважаючы на час і месца. Але і так, як у С. Некрашэвіча: «**Гістарычнай заслугай Б.Тарашкевіча зьяўляецца якраз тое, што ў сваёй кароткай граматыцы, пабудаванай на апошніх** вывадах прац акадэмікаў Е.Карскага і А.Шахматава, ён удала вылажыў **асноўныя** законы беларускай літаратурнай мовы і даў **важнейшыя** правілы правапісу гэтай мовы.» [падкрэслена аўтарам – **Ю.Т.**]

«Наркамаўка» — «антыбеларускі» правапіс? Спрэчна. У 1933 г. (і ў пазнейшых дадатковых рэформах) **аб'ектыўна не ўводзілі** нейкага адмыслова небеларускага правапісу. Калі не лічыць добра вядомых дадаткаў "дзеля набліжэння", у аснове «наркамаўкі» – тая ж «тарашкевіца», а таксама, – і гэта заўжды абмінаюць рупліўцы «вяртання»! — змены, за якія раней выступалі цалкам аўтарытэтныя дзеячы Першага Адраджэння. Напрыклад, Я. Лёсік і Ластоўскі прапаноўвалі скасаваць пісанне мяккага знаку менавіта ў падваенных мяккіх зычных і ў злучэннях «з», «с», «ц» з мяккімі зычнымі. Некрашэвіч прапаноўваў не пераводзіць ненаціскнае «е» у «я» апроч першага складу перад націскам, заўжды пісаць праз «е» асобныя «не» і «без». Я. Лёсік прапаноўваў абсалютызаваць «аканне» (хоць і не ўведзена цалкам, але і «конфэрэнцыя», «сэкратар», як у сапраўднай «тарашкевіцы»!, не пішам). То, мо', не такою неабгрунтаванай была пастанова 1933 г.?! Мо', правапіс і не трэба «вяртаць», бо ён не сыходзіў?!

Наогул, у час Першага Адраджэння недасканаласць, неадэкватнасць (часам – і выпадковасць) першага правапісу, патрэбу зменаў прызнавалі практычна ўсе. Найперш — сам Тарашкевіч (гл., напр., прадмову да папулярнага рэпрынту 5-га выдання «Граматыкі»). Ужо праз восем гадоў існавання першага правапісу дзеля яго ўдасканалення збіралі акадэмічную канферэнцыю (Менск, 1926 г.) Загадкавае, невытлумачальнае з рацыянальнага пункту гледжання, ператварэнне першай спробы ў «клясычнасць» адбылося ўжо ў нашыя дні. Прычым «клясыкай» (а значыць, недатыкальным) лічаць не ўвесь колішні правапіс, а толькі тэзісы пра «як чуецца, так і пішацца», «мяккі знак», «асымілятыўная мяккасць» (і, адначасна, «цвёрдасць).

«Як чуецца, так і пішацца». Найперш, далёка не ўсё пішацца так, як чуецца. Зычныя мы запісваем этымалагічна (значыць, пішам так, як належыць, а не так, як чуем). Далей, моўная традыцыя развіваецца, гучанні мяняюцца. Ці варта наогул граматыка абсалютнай фанетычнасцю (або «фанатычнасцю», як некалі жартам «завастрыў» праф. Бузук)? Часцей за ўсё яе можна сустрэць у нованароджаных правапісах, складзеных пазаўчора залётным місіянерам. Для такой даўняй традыцыі пісьменства, як наша, гэта нават неяк непрыстойна.

«Мяккі знак». В. Ластоўскі: «...Незразумелым таксама зьяўляецца мякчэньне гукаў «з», «с», «ц» перад мяккімі зычнымі «ь», дзе гэтыя гукі мякчацца самі сабой па закону ўпадабленьня без ужываньня пасьля іх «ь»... Гэтае мякчэньне паказаных гукаў ёсьць, пэўна, вынікам уплыву польскага правапісу з яго спэцыяльнымі асобнымі літарамі *«æ», «œ», «Ÿ»*...» Іначай кажучы, у кожнай граматыцы свету існуюць **правілы вымаўлення**. Без іх не абыйдземся і мы. Пісаць дадатковыя літары **толькі** дзеля вымушвання правільнага вымаўлення – абсурд.

«Асымілятыўная мяккасць». Я. Лёсік: "...гістарычны правапіс з канечнай няўхільнасьцю абарачаецца ў штучны, трудны і недаступны шырокім народным масам, бо гукі, як і ўсе іншыя факты мовы, нясупынна зьмяняюцца, і тыя літары, што азначалі некалі пэўныя гукі, перастаюць служыць свайму назначэньню, бо на месцы старых гукаў нарадзіліся новыя, а значэньне літар засталося старое..." Дарэчы нагадаць, што на менскай канферэнцыі 1926 г. цалкам сур'ёзна абмяркоўвалі замену «я»-«е»-«ё»-«ю» на «ја»-«јэ»-«јо»-«ју», як на больш адпаведныя беларускаму вымаўленню (Я.Лёсік, В. Ластоўскі). Магчыма, калісьці «мяккія» асіміляцыі былі адпаведнымі – **у тым дыялекце, дзеля нешматлікіх** асіміляваных словаў. А ў наш час яны нічым не лепшыя за «цвёрдыя».

Дзівіць і тое, як «мяккасць» і «мілагучнасць» мірацца ў «клясыцыстаў» з «цвёрдасцямі» на «ы» і «э». «Цвёрдасці» прынцыпова цяжэй вымаўляць (скажыце хутка: «унівэрсытэт», «сымэтрычны», пачытайце рэпрынт 5-га выдання Тарашкевіча, паслухайце «Радыё Свабода»). «Цвёрдасці», нарэшце, не лепшыя і дзеля перадачы замежнага гучання.

Калі хто не цалкам зразумеў пра перадачу замежнага гучання: на свеце існуюць **мноствы** варыянтаў вымаўлення такіх самых гукаў. Займаючы словы (зараз мы кажам пра галосныя), мы зводзім усю гаму магчымасцяў да 10-ці (практычна да 2+4х2), і дадаткова ўводзім «аканне» (мінус 2). Значыць, кампрамісы тут непазбежныя, і казаць пра нейкую «большую» **адпаведнасць гучання** таго ці іншага варыянта («і» або «ы», «я» або «а») проста **смешна**! Праўда, існуе яшчэ і моўная традыцыя, на якую ўсе спасылаюцца (і якую кожны выкручвае, як хоча). Але моўная традыцыя (асабліва наша) не ўсемагутная. Калі ж спрабуецца яе «прагназаванне», то пачынаюцца цяжкія праблемы. (Прыклад — «праект правапісу» у «Спадчыне» 1995 г.)

Наогул, тое, што сучасны правапіс значна прасцейшы і рацыянальнейшы, або цалкам ігнаруецца, або прынцыпова абмінаецца як «неістотнае». Дарэмна і неразумна, марнаванне важнага рэсурсу.

. . .

Кажуць, «наркамаўка» — «сымбаль таталітарнага рэжыму»? Што ж, «тарашкевіца» — таксама! Тарашкевіч склаў першы беларускі правапіс нашага часу ў 1918 годзе, у Петраградзе, працуючы ў Белнацкаме, які быў аддзелам Народнага Камісарыяту па справах нацыянальнасцяў РСФСР. **Народным камісарыятам кіраваў Сталін, агульнае кіраўніцтва ажыццяўляў Ленін. Якія дырэктывы мог атрымліваць Тарашкевіч у час падрыхтоўкі правапісу?** Ці мусіў ен «аддаляцца» ад рускай-пралетарска-інтэрнацыянальнай мовы, ці наадварот? Не забудзьма, Белнацкам супрацьстаяў «буржуазна-нацыяналістычнай» БНР, а правапіс Тарашкевіча быў (1919-1933) афіцыйным не абы-дзе, а ў БССР. Ёсць падставы празваць гэты правапіс «наЦкАмаўкай»?

Наогул, усё «вяртанне клясычнага правапісу» выглядае больш так, што робяць абы-насупор «наркамаўцы» («камуністам», «рускім»). Дзе было «мякка» - зрабілі «цвёрда», дзе «цвёрда» - «мякка». Дзе быў «бізантыйскі» спосаб перадачы грэцкіх словаў — зрабілі «заходні». Сам чуў аргументацыю кшталту «зробім больш непадобна, і русіфікацыя пойдзе цяжэй», «вернемся ва ўлонне Эўропы». І смех, і грэх. Што атрымліваецца напэўна, дык чарговая схізма, раскол. І пэўна, што ані беларуская мова, ані беларуская нацыя ад гэтага не выйграюць. І мы, пэўна, ніколі не даведаемся, якія палітычныя махінацыі адбываліся вакол гэтай ідэі ў перыяд «канца 80-х - 90-х гадоў 20-га стагоддзя».

Сучасны стандарт існуе больш за 70 гадоў, створаная не такая ўжо благая беларуская літаратура (неаспрэчныя прыклады — Караткевіч, Быкаў), склалася сякая-такая традыцыя. Сучасны правапіс вывучаюць у школах, згодна з ім працуюць прэса, радыё, тэлебачанне. Яго ведаюць людзі, нарэшце. Непрыемна, што зроблена камуністамі? Дапусцім. Але адыграла і пазітыўную ролю таксама? Так. Трэба паважаць сваё мінулае. Можна спрачацца пра якасці тэкстаў; можна праклінаць падзеі гісторыі; нельга аспрэчыць, што фактычна мова выжыла, жыве, мае гістарычны працяг, — менавіта ў форме стандартнага правапісу, з усёю павагай да нашай дыяспары.

Цвердзіць іншае – значыць, адмаўляцца ад маральнага права на падтрымку тых «80%», хто ў час перапісу назваў мову роднай, або тых «33%», хто карыстаецца мовай штодня. Значыць, аб'ектыўна дадаваць яшчэ адзін фактар падзелу беларускай супольнасці. Зрэшты, у рупліўцаў «вяртання» ёсць дзівосны аргумент (гучаў і ў згаданай перадачы): лічбы, аказваецца, нічога не азначаюць. Вось так. **(Не сакрэт, тады лічбы нічога не азначаюць, калі яны не на карысць, але надта хочацца.) «Важней тое, што кажуць «эліты» (! і чаму ў множным ліку?). «Паны» і «хлопы»?! У эліту не запісваюцца, не самаагалошваюцца, элітнасць не перадаецца праз склад крыві.** Быццё элітаю заслугоўваецца. Не ў апошнюю чаргу — праз адказнасць і кампетэнтнасць. Тым часам з боку нашай нефармальнай наменклатуры чутныя пераважна самахвальства і асана «прагматызму». І ўчынкі ды памеры «вяртаннікаў» больш нагадваюць наркамаў чым нацдэмаў.

(Наогул, чаму патрачана ці то 10, ці то 15 гадоў, але і так друкуюць анкету (НН, 26.08.2004). «каб параіцца з народам» (а лічбы ж нічога не азначаюць? а важная ж адно думка эліты?) Хочаць перакінуць адказнасць за канчатковыя вынікі на «народ» (**і вынікаў галасавання не апублікавалі!**)? Не хапае кампетэнтнасці? Або проста ставіцца задача, якая не мае развязку (накшталт «вечнага рухавіка»)? Схапіцца за галаву ад рэляцыі пра тое, што выданні, якія друкуюць «клясычным» правапісам, «паабяцалі перайсці адразу, як толькі з'явіцца новы тэкст». Без поўнага тэксту. Без уліку вынікаў анкеты. І як жа яны друкаваліся да таго? «Генеральная лінія»!)

Крытыкуючы, належыць прапаноўваць? Прапаную. Прызнаць сучасны правапіс, пакінуць пытанне «вяртання тарашкевіцы». Не ўчыняць новы раскол. Звярнуцца да сапраўды важных праблем беларускай мовы.

Ю. Тарасевіч.

Ідэя беларускай незалежнасці і Дзень Волі

25 сакавіка 1918 г. Рада Беларускай Народнай Рэспублікі ў Менску, выконваючы волю Усебеларускага з'езду 1917 года і маючы на гэта ўсе паўнамоцтвы, абвесціла Беларусь вольнай і незалежнай дэмакратычнай рэспублікай. У прынятай на паседжанні Рады БНР Трэцяй Устаўной грамаце было заяўлена: "Ад гэтага часу Беларуская Народная Рэспубліка абвяшчаецца Незалежнай і Вольнай Дзяржавай". Беларускі народ адрадзіў сваю дзяржаўнасць, страчаную ў канцы XVIII ст. у выніку падзелаў Рэчы Паспалітай і захопу тэрыторыі Беларусі Расійскай імперыяй. Ад 1918 г. дзень 25 сакавіка з'яўляецца нацыянальным святам беларускага народу – Днём Волі, Днём Незалежнасці Беларусі.

Да Дня Волі беларускі нацыянальны рух прайшоў цяжкі шлях змагання спачатку з царскім рэжымам Расійскай імперыі, а потым і з бальшавіцкім.

У пачатку XX стагоддзя ў беларускім адраджэнцкім руху выспявала ідэя беларускай незалежнай дзяржаўнасці. У нашаніўскі перыяд Адраджэння сярод беларускіх дзеячоў у Менску, Петраградзе, гарадах Беларусі яшчэ панавалі аўтанамісцкія погляды на будучыню Беларусі. Пасля зрынання самаўладдзя ў Расіі ў лютым 1917 г. меркавалася палітычная аўтаномія Беларусі ў складзе дэмакратычнай Расійскай рэспублікі.

Але ўжо ў гэты перыяд у адрэзанай расійска-германскім фронтам ад большай часткі нашай краіны Заходняй Беларусі і яе палітычным цэнтры Вільні, былой сталіцы Беларуска-Літоўскай дзяржавы, у снежні 1915 г. была створана палітычная арганізацыя – Канфедэрацыя Вялікага Княства Літоўскага, якая дамагалася ўтварэння незалежнай Беларуска-Літоўскай дзяржавы паводле федэратыўнага прынцыпу, з дзвюх частак – беларускай і літоўскай. У Канфедэрацыю ВКЛ увайшлі літоўскія, беларускія, польскія і габрэйскія дзеячы. У Вільні тады ж была створана група "Сувязь Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі" на чале з Вацлавам Ластоўскім. Яна выступала за поўную незалежнасць Беларусі ў яе этнаграфічных метах.

Такім чынам, у Вільні, тагачасным беларускім палітычным асяродку, была ўзнаўлена ідэя незалежнасці Беларусі, ідэя часоў Каліноўскага і папярэдняга перыяду.

Другім палітычным асяродкам беларускага нацыянальнага руху пасля Лютаўскай рэвалюцыі 1917 г. у Расіі стаўся Менск. Беларускія нацыянальныя дзеячы ў Менску спачатку выказваліся за абвяшчэнне Беларускай дэмакратычнай рэспублікі са сваім войскам, але ў складзе Расійскай федэрацыі народаў. Бальшавіцкі пераварот у Петраградзе і саветызацыя Беларусі ў канцы 1917 г. не пакідалі надзеі і на аўтаномны варыянт. Беларусь бальшавікі разглядалі як Заходнюю вобласць Савецкай Расіі, нават без якога-небудзь беларускага кіраўніцтва. Скліканы беларускімі нацыянальнымі сіламі (са згоды прадстаўнікоў Савета народных камісараў у Петраградзе) і дэмакратычна абраны Усебеларускі з'езд у снежні 1917 г. у Менску выказаў ідэю абвяшчэння незалежнай рэспублікі. Аднак бальшавіцкае кіраўніцтва ў Менску на чале з А. Мяснiковым загадала разагнаць з'езд. Незалежніцкія настроі сярод дзеячоў беларускага нацыянальнага руху толькі ўзмацніліся пасля разгону з'езду.

Але Усебеларускі з'езд паспеў абраць Раду, якая стварыла Выканаўчы (Спаўняючы) Камітэт Рады Усебеларускага з'езду. У адпаведны момант ён павінен быў узяць уладу ў Беларусі ў свае рукі. Выканаўчы Камітэт быў легальным папярэднікам беларускага ўраду.

Адначасова ў Берасці ішлі мірныя перамовы паміж дэлегацыяй Савецкай Расіі і дэлегацыямі Германіі і яе саюзнікаў у Першай сусветнай вайне. Савецкая дэлегацыя сарвала мірныя перагаворы, спадзеючыся на камуністычныя рэвалюцыі ў Германіі і іншых краінах Еўропы, і 18 лютага 1918 г. нямецкія войскі пачалі наступ на ўсход. 19 лютага бальшавіцкае кіраўніцтва пакінула Менск і перабралася ў Смаленск. Пасля ўцёкаў бальшавікоў і перад прыходам нямецкіх войскаў Выканаўчы Камітэт Рады выйшаў з падполля і стаўся лагальным органам улады ў Беларусі. 21 лютага 1918 г. ён выдаў Першую Устаўную Грамату да народаў Беларусі, у якой абвесціў сябе "часовай уладай на Беларусі для кіравання краем і склікання, як мага хутчэй Усебеларускага Устаноўчага Сойму". Выканаўчы Камітэт стварыў Народны Сакратарыят Беларусі на чале з Язэпам Варонкам і перадаў яму выканаўчую ўладу ў краіне.

Нямецкія войскі, перад якімі не было перашкод, бо рэшткі расійскіх войск уцякалі ад іх без баёў, занялі Менск і амаль усю тэрыторыю Беларусі. Неўзабаве, 3 сакавіка 1918 г. быў заключаны Берасцейскі мір паміж Расіяй і Германіяй з яе саюзнікамі. Паводле дагавору Расія адмаўлялася ад часткі тэрыторыі Беларусі па лініі Дзвінск (Даўгаўпілс) – Свянцяны- Ліда-Пружаны-Берасце. Астатняя тэрыторыя Беларусі лічылася расійскай, але заставалася пад нямецкай акупацыяй да моманту выплаты Расіяй Германіі вялікай кантрыбуцыі. Такім чынам, тэрыторыя Беларусі станавілася закладам у дачыненнях паміж Расіяй і Германіяй. Пасля падпісання Берасцейскага мірнага дагавору незалежніцкія настроі ў Беларусі яшчэ больш узмацніліся.

Нямецкія акупанты, заняўшы Менск, забралі грашовую касу Народнага Сакратарыяту і скінулі з яго будынка на Пляцы Волі (Плошчы Свабоды) беларускі бела-чырвона-белы сцяг.

Нягледзячы на гэта, ва ўмовах нямецкай акупацыі амаль усёй тэрыторыі Беларусі (за выключэннем Віцебска, усходняй часткі Магілёўскай і Смаленскай губерні) Рада і Выканаўчы Камітэт Рады працягвалі дзейнасць, прычым асабліва актыўна ў галіне адукацыі, культуры, сацыяльных спраў і кіравання, бо акупацыйныя ўлады ва ўнутраныя справы ў краіне не здольныя былі ўмешвацца, бо Германія працягвала напружаную барацьбу з арміямі дзяржаў Антанты на розных франтах у Еўропе. Таму органы беларускай дзяржаўнасці намагаліся ўзяць на сябе як магчыма больш улады на месцах.

9 сакавіка 1918 г. Выканаўчы (Спаўняючы) Камітэт Рады выдаў Другую Устаўную Грамату. Гэтым актам абвяшчаўся канстытуцыйны лад Беларусі як дэмакратычнай парламенцкай рэспублікі, якая стала называцца Беларускай Народнай Рэспублікай. Да склікання Устаноўчага Сойму заканадаўчая ўлада заставалася ў руках Рады, а выканаўчая і адміністрацыйная – у руках Народнага сакратарыяту. Грамадзянам Беларускай Народнай Рэспублікі гарантаваліся ўсе правы: сходаў, штрайкаў, грамадскіх аб'яднанняў, вольнасць сумлення, недатыкальнасць асобы і жытла.

18 сакавіка 1918 г. Рада Усебеларускага з'езду была пераўтворана ў Раду Беларускай Народнай Рэспублікі як яе вышэйшы заканадаўчы орган.

Германія і яе хаўруснікі, зыходзячы з умоваў Берасцейскага міру з Савецкай Расіяй, не прызналі БНР.

Беларускім нацыянальным дзеячам прыйшлося ў гэтых абставінах дзейнічаць рашуча ў барацьбе за незалежнасць краіны.

24 сакавіка 1918 г. а 8-й гадзіне ўвечары пачалося пленарнае паседжанне Рады БНР. Па прапанове Антона Луцкевіча, які прадстаўляў у Радзе БНР Віленскую Беларускую Раду, і фракцыі Беларускай Сацыялістычнай Грамады, ад якой з дакладам "Палітычнае становішча Беларусі" выступіў старшыня фракцыі БСГ Аркадзь Смоліч, на абмеркаванне Рады БНР была вынесена пастанова прыняць Грамату з абвяшчэннем незалежнасці Беларусі.

Пачаліся доўгія і бурныя спрэчкі, якія цягнуліся ўсю ноч. А 8-й гадзіне раніцы 25 сакавіка 1918 года большасцю галасоў сябраў Рады БНР была прыпята Трэцяя Устаўная грамата з абвяшчэннем незалежнасці Беларусі. Супраць прыняцця граматы (а значыць, і незалежнасці Беларусі) прагаласавалі прадстаўнікі земстваў і гарадскіх думаў (з рускамоўнай інтэлігенцыі) і яўрэйскай сацыялістычнай партыі Бунд. Пасля прыняцця Трэцяй Устаўной граматы яны выйшлі са складу Рады БНР. Сябры Аб'яднанай яўрэйскай сацыялістычнай партыі і расійскія эсэры ў складзе Рады ад галасавання ўстрымаліся.

Трэцяя Устаўная грамата абвяшчала Беларусь "незалежнай і вольнай дзяржавай". У тэксце граматы гаварылася: "На моцы гэтага трацяць сілу ўсе старыя дзяржаўныя сувязі, якія далі магчымасць чужому ўраду падпісаць і за Беларусь, кантракт, што забівае на смерць беларускі народ, дзелячы зямлю яго на часткі".

У тэксце граматы гаварылася: "Цяпер мы, Рада Беларускай Народнай Рэспублікі, скідаем з роднага краю апошняе ярмо дзяржаўнай залежнасці, якое гвалтам накінулі расійскія цары на наш вольны і незалежны край. Ад гэтага часу Беларуская Народная Рэспубліка абвяшчаецца Незалежнай і Вольнай Дзяржавай". Берасцейская мірная дамова не прызнавалася Беларускай дзяржавай. У дзяржаўным акце 25 сакавіка былі зацверджаныя ўсе тыя правы і вольнасці грамадзян Беларусі, якія абвяшчаліся яшчэ Другой Устаўной граматай. Была вызначана і тэрыторыя Беларускай Народнай Рэспублікі, якая ўключала землі, "дзе жыве і мае лічбовую перавагу беларускі народ, а ўласне: Магілёўшчыну, беларускія часці Меншчыны, Гродненшчыны (з Гродняй, Беластокам і інш.), Віленшчыны, Віцебшчыны, Чарнігаўшчыны і сумежных частак суседніх губерняў, заселеных беларусамі". Аб будучых дзяржаўных сувязях павінны былі вырашаць самі беларусы ў асобе Устаноўчага Сойму.

Такім чынам, абвяшчэнне Беларускай Народнай Рэспублікі самастойнай і незалежнай дзяржавай было юрыдычным актам, які ўзнаўляў дзяржаўнасць беларускага народа, страчаную ў канцы XVIII стагоддзя ў выніку захопу тэрыторыі Беларусі расійскай імперыяй, пра што згадвалася ў тэксце Трэцяй Устаўной граматы. Акт 25 сакавіка 1918 г. быў лагічным наступствам дзейнасці Усебеларускага з'езду ў снежні 1917 г. гэты акт зрабіў цалкам легальнай далейшую дзейнасць Рады БНР і яе ўраду ў 1918 годзе і ў наступны перыяд.

Пазней Рада БНР зацвердзіла дзяржаўную сімволіку Беларусі – старадаўні беларускі герб "Пагоню" і бела-чырвона-белы сцяг, таксама з традыцыяй у некаторых стагоддзях. Гімнам Беларускай Народнай Рэспублікі стаўся гімн на словы Макара Краўцова, музыка Уладзіміра Тэраўскага), які пачынаўся словамі:

Мы выйдзем
шчыльнымі радамі
На вольны,
родны свой прастор,
Хай воля вечна будзе з намі,
А гвалту мы дамо адпор!

Акт 25 сакавіка 1918 г. аб незалежнасці Беларусі меў вельмі вялікае значэнне. Ён перакрэсліў праекты ўтварэння федэрацыі Беларусі з Расіяй (альбо поўнай інкарпарацыі Беларусі ў склад Расіі), федэрацыі Беларусі з Літвой ці з Польшчай. Пачалася барацьба за ажыццяўленне абвешчанай незалежнасці. Умовы былі неспрыяльнымі для Беларусі Большая частка яе была акупавана Германіяй, а ўсходнія часткі былі ў складзе Расійскай савецкай федэрацыі (Заходняя вобласць). Урады Германіі, Аўстра-Венгрыі і Расіі не прызналі незалежнасць Беларускай Народнай Рэспублікі.

Урад БНР дзейнічаў у галіне дзяржаўнага будаўніцтва, у прафесіянальна-эканамічнай і культурна-асветнай галінах.

На Беларусі за некалькі месяцаў 1918 г. былі ўтвораны сотні беларускіх школ, а ў буйных гарадах дзейнічалі беларускія гімназіі. Выходзілі дзесяткі беларускіх газет і часопісаў, пачалі дзейнічаць культурна-асветныя гурткі і таварыствы, тэатры. Рыхтавалася адкрыццё Беларускага нацыянальнага універсітэта. У канцы 1918 г., карыстаючыся паразай Германіі ў першай сусветнай вайне, урад Беларускай Народнай Рэспублікі пачаў ствараць вайсковыя адзінкі, аднак да прыходу Чырвонай арміі ў Беларусь у снежні 1918 г. не паспеў разгарнуць іх у Беларускае войска. Толькі ў Гародні быў арганізаваны І-ы Беларускі полк, 2-і фармаваўся ў Вільні.

Ва ўмовах паразы германскай арміі ў 1918 г. з актам 25 сакавіка вымушаныя былі лічыцца і нямецкія акупанты, якія афіцыйна не прызналі БНР, але не здолелі спыніць дзейнасць Рады і ўраду БНР у галіне адукацыі, культуры, сацыяльнай палітыкі і палітычнай дзейнасці ўвогуле. З актам 25 сакавіка лічыліся і іншыя дзяржавы, якія прызналі незалежнасць Беларусі, у тым ліку Літва, Латвія, Эстонія, Фінляндыя, Украіна, Чэхаславакія.

Урэшце і бальшавіцкі ўрад у Маскве вымушаны быў лічыцца з абвяшчэннем незалежнасці Беларусі. У Маскве ў 1918 г. знаходзіўся генеральны консул БНР у РСФСР Алесь Бурбіс. У лістападзе 1918 г. прадстаўнікі савецкага ўрада Ул. Ульянава-Леніна вялі перамовы ў Маскве са старшынём ураду БНР Антонам Луцкевічам аб прызнанні Расіяй БНР, але потым спынілі перамовы. Урад Леніна прыняў іншы варыянт: пасля адыходу нямецкіх войскаў заняць часткамі Чырвонай арміі тэрыторыю Беларусі для ўсталявання тут савецкай улады, ліквідацыі незалежнасці Беларусі.

Аднак абвяшчэнне незалежнасці БНР 25 сакавіка 1918 г. і тут мела свае наступствы. ЦК Расійскай кампартыі (бальшавікоў) на чале з У. Леніным вымушаны быў улічыць поспехі беларускага нацыянальна-вызвольнага руху і, са свайго боку, вырашыў 1 студзеня 1919 г. абвясціць, дарэчы на 1 з'ездзе Кампартыі (бальшавікоў) Беларусі, а не на нейкім савецкім урадавым форуме, Беларускую Савецкую Рэспубліку, цалкам залежную ад Масквы, несамастойную, але ўсё ж нацыянальную. Фактычна стваралася марыянетачная савецкая дзяржава з яе папяровым "суверэнітэтам", якая ў 1922 г. стала часткай Савецкага Саюзу. Але існаванне БССР спрыяла росту нацыянальнай самасвядомасці, якая ў 30-х гадах XX ст. жорстка душылася ўладай.

Беларуская нацыянальная ідэя незалежнасці краіны пачала адраджацца з прыняццем Вярхоўным Саветам БССР 12-га склікання 27 ліпеня 1990 г. Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце. 25 жніўня 1991 г. Вярхоўны Савет прыняў Закон "Аб наданні статусу канстытуцыйнага Закона Дэкларацыі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі" і 19 верасня 1990 года аб новай назве дзяржавы: Рэспубліка Беларусь.

29 ліпеня 2000 г. Усебеларускі з'езд за незалежнасць, дэлегаты якога былі абраныя ад усіх рэгіёнаў краіны, прыняў Акт незалежнасці. Дэлегаты з'езда абвясцілі незалежнасць краіны "неад'емнай каштоўнасцю беларускага народа" і прызналі "не маючымі законнай сілы любыя пагадненні і рашэнні, скіраваныя на скасаванне альбо абмежаванне суверэнітэту Беларусі".

Акт 25 сакавіка 1918 г. з'яўляецца і цяпер сімвалам барацьбы беларусаў за незалежнасць сваёй дзяржавы, супраць інкарпарацыі яе ў склад Расіі (у выглядзе саюзнай дзяржавы ці іншым чынам). Акт 25 сакавіка натхняе на дасягненне годнага статусу беларускай мовы, сапраўднай дзяржаўнай нацыянальнай палітыкі, узнаўлення спрадвечных нацыянальна-гістарычных сімвалаў – бела-чырвона-белага сцяга і нацыянальнага герба "Пагоня", сімвалаў барацьбы патрыётаў за дэмакратычную краіну, яе росквіт на шляхах Волі. Дзень 25 сакавіка з'яўляецца вялікім святам беларускага народа, як на Бацькаўшчыне, так і ў замежжы.

Анатоль Грыцкевіч,
доктар гістарычных навук, прафесар.

Валянціну Ермаловічу – 80

Савецкі Магілёў. Канец лістапада 1988. Група маральнасна ўсклапочаных людзей, здзіраючы з сябе скуру саўковага выхавання і саўковага страху, спрабуе правесці сход па стварэнні філіі гісторыка-асветніцкага Таварыства памяці ахвяр сталінізму "Мартыралог Беларусі". КДБ працуе надзейна – месца і час правядзення сходу ўтаіць не атрымалася. І як толькі група з'яўляецца ў адным з дамоўленых памяшканняў, зараз жа прыходзіць адміністрацыя ўстановы і забараняе правядзенне сходу ў гэтым месцы, выправоджваючы людзей на двор. У другім месцы – тое ж. Упартая група не разыходзіцца і ўсё шукае прыстанішча, з якога можна было б сказаць слова асуджэння сталіншчыне. Але не адстае і "група суправаджэння".

Ужо ў цемры група падыходзіць да культасветнавучальні. І выкладчыца навучальні Т.Раманькова рашаецца на апошні варыянт. Загадзя прыпасеным ключом яна адкрывае дзверы навучальні, запускае групу і імгненна замыкае дзверы з сярэдзіны на завалу. КДБ ўсё ж дало прамашку – гэты варыянт раскрыты не быў і дырэктар навучальні дома бестурботна рыхтаваўся да сну, калі яго патрывожылі званком, загадаўшы тэрмінова ехаць да будынка навучальні. Пакуль безвынікова тузаліся ў фасадныя дзверы, якія надзейна трымала завала, пакуль шукалі ключ ад "чорнага ходу" і мучыліся з заржавелым, даўно не выкарыстаным замком, прайшла амаль гадзіна. Гэтага часу тром дзесяткам людзей хапіла, каб паслухаць гасцей з Менску З.Пазьняка, Э.Ялугіна, А.Белавусава і сваіх выступоўцаў, а затым абвясціць аб стварэнні філіі "Мартыралогу Беларусі" і абраць кіраўнічыя органы.

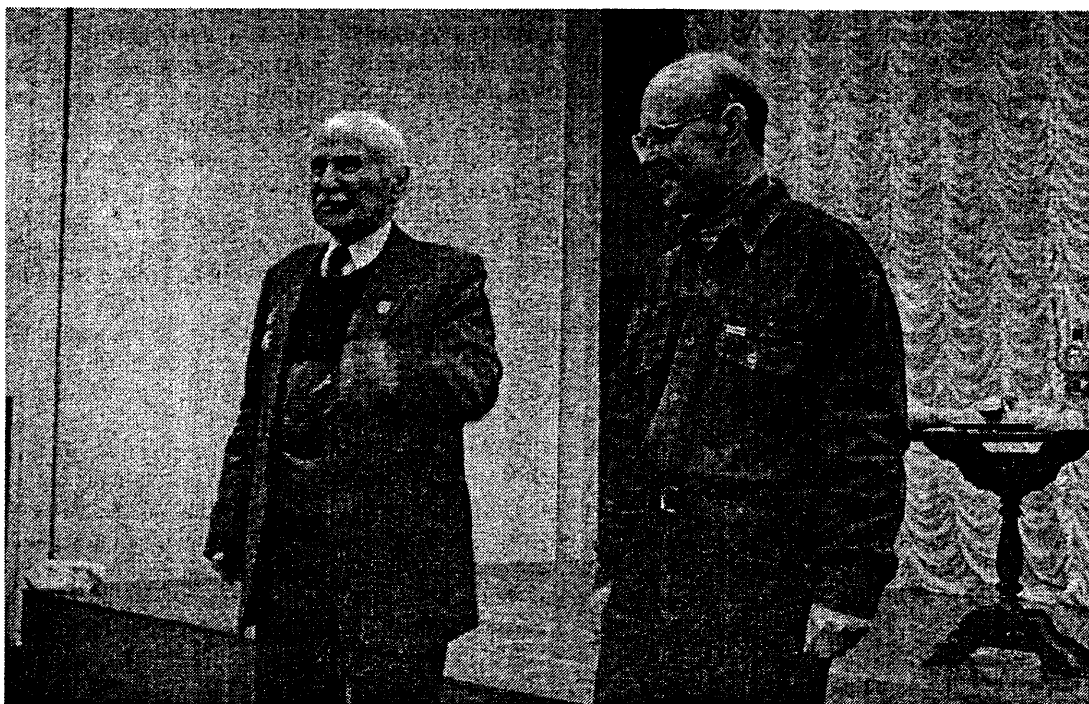
Рыхтуючы гэты сход, яго арганізатары добра ўсведамлялі, што чалавека, які будзе абраны на пасаду старшыні філіі, чакаюць шмат непрыемных, нават трывожных хвілін ды істотныя праблемы на працы. Таму патрэбен быў чалавек, з аднаго боку, абаронены сякімі-такімі дзяржаўнымі ўзнагародамі ці званнямі (нематываванае звальненне такога з працы як-ніяк выглядае скандальна), а з іншага боку, чалавек псіхічна ўстойлівы і перакананы (да самаахвярнасці!) ў праваце распачатай справы. Т.Раманькова сказала: "Я такога ведаю. Гэта выкладчык нашай навучальні, зараз рэжысёр Краснапольскага народнага тэатра Валянцін Іванавіч Ермаловіч. Яму толькі што прысвоена звание заслужанага дзеяча культуры. А ў трыццатыя гады яго бацька быў арыштаваны і расстраляны."

... Сівы лысаваты чалавек з добрымі і мудрымі вачыма спакойна выслухаў расповед пра новае грамадскае аб'яднанне і нашы аргументы, чаму менавіта яму прапануецца ўзначаліць магілёўскую філію, і крыху падумаўшы сказаў: "Што ж, калі трэба, – я згодны". Сказана гэта было настолькі па-будзённаму проста, што я грэшным чынам падумаў: а ці ж разумее чалавек, на што ён дае згоду?

І вось цяпер, седзячы ў адной з аўдыторый верхняга паверху навучальні без святла, якое не ўключалі, каб тыя, што мітусіліся ля зачыненых дзвярэй, не адразу нас знайшлі, я ўслухоўваўся ў тое, што скажа гэты чалавек. А ён, як падалося мне, прычмурэламу беларусу, казаў не пра тое. Коратка азначыўшы, што задача новага грамадскага стварэння – вярнуць з небыцця імёны людзей, зніклых у жудасным чэраве сталінізму, ён пачаў гаварыць... аб мове.

"Сярод самых жудасных злачынстваў сталінізму – тое, што ён расстраляў нашу родную мову. Вяртанне роднай мовы да жыцця – адна з асноўных задач нашай дзейнасці. Трэба вярнуць мову нашым дзецям. Трэба, каб дзеці ў пачатковай школе навучаліся на роднай мове..."

Пра што ён кажа! – свярбела ў маёй галаве. Вяртанне мовы – патрэбная справа, але ж сёння трэба думаць, як з камунізму выкараскацца, як дамагчыся павагі да людзей іншай думкі, каб ім не трэба было з'язджаць з радзімы ці працірань нары ў вязніцы! Ды й шмат іншых праблем дзяржаўнага ўзроўню ёсць, непараўнальна больш важных, чым праблема вяртання да жыцця роднай мовы...

В. Ермаловіч (злева) на сустрэчы з грамадскасцю ў абласной бібліятэцы 11 снежня 2003 г. Фота А. Ліціна.

Разуменне праваты гэтага чалавека прыйшло пазней. Як пазней прыйшло і разуменне прычын яго згоды на пасаду старшыні. Ён не збіраўся займацца арганізацыяй дзейнасці "Мартыралогу", бо проста не меў на гэта часу. Але ён зразумеў, што наіўным энтузіястам новай і досыць рызыкоўнай справы патрэбна прыкрыццё. І ён вырашыў прыкрыць іх сваёй постаццю. Ён ніколі не лічыў гэтае рашэнне нейкім гераізмам і вельмі бянтэжыўся і непакоіўся, калі пра гэта пачыналі неяк узнёсла распавядаць.

Палітыка не была яго жыццём. Яго жыццём быў тэатр. Ён, выпускнік Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, быў адным з тых, з каго напачатку 50-х гадоў мінулага стагоддзя аднаўляўся Магілёўскі драматычны тэатр. Сыграўшы дзесяткі роляў самага рознага амплуа, ён затым пачаў вучыць гэтай справе навучэнцаў культасветнавучальні (зараз – навучальня культуры). І праз гэта ўзняўся да працы рэжысёрскай. За свой век ён стварыў ці вярнуў да жыцця пяць самадзейных тэатраў, чатыром з якіх прысвоена званне народнага. Пералік пастаўленых ім спектакляў займае ў тэатральнай энцыклапедыі амаль старонку. Пераважнай большасцю гэта спектаклі беларускіх аўтараў і на беларускай мове.

А за дзесяцігадовае і досыць плённае кіраўніцтва Краснапольскім народным тэатрам быў уганараваны званнем заслужанага дзеяча культуры Беларусі. Гэтаму тэатру ён аддаваўся цалкам, праводзячы значную частку свайго жыцця ў дарозе, бо даводзілася штотыдзень, а калі й два-тры разы на тыдзень ездзіць з Магілёва за сто кіламетраў у Краснаполле, праводзіць там дні і ночы, а потым ехаць назад, каб паспець на заняткі ў навучальню. У Краснаполлі дагэтуль успамінаюць гэтага чалавека з вялікай павагай і цеплынёй.

А потым быў тэатр у Бялынічах, тэатры ў Магілёве. Роля рэжысёра тэатра "Валянцін" пры Магілёўскім гарадскім доме культуры і вольнага часу стала апошняй роляй яго жыцця. У гэтай ролі ён і пакінуў наш свет, не дажыўшы тры месяцы да 80-годдзя.

Нарадзіўся Валянцін Ермаловіч 17 студзеня 1925 года ў сялянскай сям'і з хутара Малыя Навасёлкі пад Койданавам на землях памешчыка Казіміра Каставіцкага, славутага сваім сынам Карусём Каганцом, на тых землях і пахаваным. Ён быў чацвёртым у сям'і Івана Ермаловіча. А другім з тых чатырох быў Мікола, які пазней вызначыўся як дасціпны даследчык старадаўняй беларускай гісторыі. Валянцін вельмі паважаў свайго старэйшага брата, ганарыўся ім, збіраў усе яго кнігі, братавы публікацыі ў друку ці публікацыі аб ім, аб яго навуковай дзейнасці.

Дзяцінства яго наўрад ці можна назваць шчаслівым. Гаспадарка Івана была немалой і досыць спраўнай, і сям'я магла б жыць бязбедна, каб не скваліасць бальшавікоў, што захапілі ўладу і пачалі люта вынішчаць усе зародкі ненавіснага ім капіталізму. Спачатку "кулакоў"-аднаасобнікаў абкладвалі рознымі ўсё большымі і большымі падаткамі, потым – з пачаткам так званай "калектывізацыі" – тых, хто не хацеў "калектывізавацца", пачалі раскулачваць.

Іван Ермаловіч таксама не спяшаўся памяняць хутарскую волю на калгаснае жыццё і на прапанову перасяліцца ў вёску катэгарычна адмовіўся. Але не ведаў, з кім мае справу: аднойчы раніцай прыехалі калгаснікі і садралі дах з хаты. Сям'я вымушана была перасяліцца ў вёску Навасады. А Івана арыштавалі і асудзілі на "дзесяць год без права перапіскі" (сёння ўжо не сакрэт, што гэтымі словамі тады прыкрывалі расстрэл). Далей трох сыноў і дачку гадавала адна маці.

Уражанні яго дзіцячых гадоў так ці інакш маюць палітычныя адценні. Успамінаў, што вяскоўцаў некалькі разоў прымушалі шарэнгамі прачэсваць лясы, так лавілі польскіх шпіёнаў.

А яркім уражаннем ваеннага часу было "завочнае" змаганне фашыстаў з партызанамі за вёску. Партызаны мініравалі падыходы да вёскі. Тады гітлераўцы прымушалі жыхароў вёскі браць валакушы і цягнуць па мінным полі. Коштам некалькіх чалавечых жыццяў поле размініравалася. Так некалькі разоў цягаў валакушу і Валянцін, але пашанцавала. Нарэшце страх перад смерцю ад міны перамог страх перад захопнікамі і сяльчане ўзбунтаваліся: "Няхай цягнуць валакушы тыя жанкі, чые мужы ў партызанах!" На тым мінная вайна і скончылася.

Па вызваленні вёскі Валянцін пайшоў ваяваць. Таксама крычаў "За Радзіму! За Сталіна!"? – пытаюся. "Не, такога не чуў. Беглі ў атаку, сціснуўшы зубы. Не крычалі, а стралялі. Які сэнс там крычаць, калі цябе ўсё адно не пачуюць у тым грукаце."

У бітве ля хутара Чары пад Беластокам быў цяжка паранены. Палічылі забітым – і дадому прыйшла пахаванка "... пал смертью храбрых... похоронен возле хутора Чары..." Але "пахаваны" ўваскрос і вярнуўся дадому. Вярнуўся, каб пражыць яшчэ амаль шэсцьдзесят яркіх гадоў, гадоў, насычаных справамі дзеля роднай Беларусі, клопатам аб яе долі.

З гумарам успамінаў, як паступаў у тэатральна-мастацкі інстытут, куды вельмі хацелася, але была істотная перашкода: не выгаворваў літары "р". Доўга падбіраў тэкст для мастацкага чытання, дзе б не было непрыемнай літары. І ўвесь час трэніраваўся ў яе выгаворванні. На іспытах гэтай заганы не заўважылі, потым выкладчыкі здзіўляліся, як гэтага можна было не заўважыць. Але за пяць інстытуцкіх гадоў літару адолеў.

Потым сам, прымаючы іспыты ў культасветнавучальні, спачуваў коснаязыкім вясковым юнакам. Аднаго з іх запомніў асабліва: на фоне галасістых і добра падрыхтаваных выпускнікоў гарадскіх школ гэты выглядаў нязграбна і збянтэжана. Загадзя падрыхтаваны рускамоўны верш прачытаў зусім невыразна, глытаючы ці скажаючы на беларускі лад словы. Камісія ўжо пераглядвалася, збіраючыся развітацца з хлопцам, бо – "ўсё зразумела". Але Ермаловіч папрасіў пачакаць хвілінку і загаварыў з хлопцам пабеларуску, прапанаваўшы яму расказаць аб вясковым жыцці на сваёй мове. Той ажывіўся, як бы расправіў плечы, і пачаў з такім гумарам распавядаць розныя гісторыі з вясковага жыцця, што члены камісіі замілавана заўсміхаліся. Хлопец быў прыняты ў навучальню. Сёння ж Мікола Макарцоў – галоўны рэжысёр масавых мерапрыемстваў у рэспубліцы, адзін з арганізатараў "Дня беларускага пісьменства і друку".

Памёр Ермаловіч нечакана, як часта бывае ў такіх выпадках, бо, нягледзячы на сталы ўзрост і карагод хваробаў, ён да апошніх дзён вёў актыўнае грамадска карыснае жыццё, не цураючыся палітычнай дзейнасці. Быў сябрам БСДГ і сябрам не "запісным", лічыў сваім абавязкам прысутнічаць на партыйных сходах і часта выказваў на іх канструктыўныя ідэі і прапановы. Пры тэатры "Валянцін" існавала суполка ТБМ, якую ўзначальваў сам рэжысёр. Не аднойчы ён падкрэсліваў публічна, што арганізацыяй тэатра заняўся па даручэнні ТБМ і дзеля пашырэння ўжытку роднай мовы. Настойліва даводзіў і прадстаўнікам мясцовай улады і кіраўнікам грамадскіх аб'яднанняў неабходнасць ушаноўваць памяць знакамітых землякоў. Марыў пры сваім жыцці убачыць на вуліцах Магілёва помнікі Максіму Гарэцкаму і Цішку Гартнаму (месца, дзе пакоіцца косткі З. Жылуновіча было знойдзена ў тым ліку і пры яго ўдзеле). На жаль, не дачакаўся здзяйснення гэтай мары, пакінуўшы яе магілёўцам як запавет.

Упраўленне культуры чамусьці вырашыла не праводзіць афіцыйнай цырымоніі развітання з заслужаным дзеячам. Мо баялiся, што хтосьці прынясе нацыянальны сцяг, каб пакрыць нябожчыка. Пахаванне Васіля Быкава, з якога збег міністр культуры, напужала і ніжэйшых чыноўнікаў. Так дзіўна атрымоўваецца: раней перад гэтым сцягам дрыжэлі ворагі, сёння ж дрыжаць свае басурмане. Пахаванне Валянціна Ермаловіча прайшло ціпла і без нашага сцяга...

Да 80-годдзя В. Ермаловіча ў Магілёве ладзіцца шэраг мерапрыемстваў. Вельмі добра, што ладзяцца яны з ініцыятывы маладых людзей. Значыць, справу яго жыцця будзе каму прадоўжыць.

Міхась Булавацкі.

НАРОДЖАНЫ 25-ГА САКАВІКА
ці ГАМЛЕТ У ВЫКАНАННІ МАЙКА ТАЙСАНА
(да 70-годдзя Аляксея Рагулі)

Не люблю пісаць "хвалебныя". Адразу абвастраецца комплекс госця, які спазніўся за святочны стол. "Ну давай, трэба сказаць тост!" – і ўсе вылупляюцца на цябе ў чаканні. Пераварочваючы ў галаве думкі кшталту: "І думаў жа не йсці!". Ты гатовы праваліцца, абы не рабіць "прыемнае" некаму праз сілу. На чужое "трэба" я звычайна адказваю: "Вам трэба – вы і рабіце".

"Хачу" – вось першы штуршок да любой добрай справы.

...З Аляксеем Уладзіміравічам Рагулем я пазнаёміўся, як той казаў, завочна. На ўроках беларускай літаратуры ў 11-ым класе нас паціху рыхтавалі да выпускных і ўступных іспытаў. Большасць гэтак званых "крытык" (падручнік з наборам аналізамаў творчасці літаратараў) была напісана так, што адзіным жаданнем у любога нармальнага школьніка было размаляваць партрэт класіка і забыць гэтую "літаратуру" як страшны сон.

Разумеючы, што з такімі падручнікамі 11-класнікі іспыты, калі не заваляць, то ўсялякае жаданне чытаць беларускую літаратуру назаўжды адаб'юць, Ніла Паўлаўна, мая настаўніца па беларускай мове, прапанавала пашукаць у бібліятэках "Імгненні..." аўтарства нейкага Рагулі.

У гэтай частцы я мусіў бы напісаць, што "кніга была напісана так добра, што аж...". Не. Пачытаўшы некалькі старонак, я проста падумаў: "Хм, у нас ТАК пішуць пра белліт?".

Далей – болей. "Імгненні..." я прачытаў цалкам – што для 11-класніка раўназначна вычыну. А калі на ўступных у педуніверсітэт даведаўся, што ў мяне можа выкладаць Рагуля, зразумеў, што голаў з плеч, а трэба паступіць.

Калі прафесар Рагуля чытае "Уводзіны ў культуралогію" і спрабуе патлумачыць студэнтам тэрмін "культурны шок", яму варта задаваць першакурснікам адно пытанне: "Якія эмоцыі вы перажылі, калі першы раз прыйшлі на лекцыю выкладыка Рагулі?. О-о-о, вось гэта і ёсць культурны шок!"

Уявіце сабе: на сцэне Купалаўскага тэатра Гамлета іграе, м-м-м, ну хай сабе Майк Тайсан. І грае так, як не сыграў бы... Ну, напрыклад, Манаеў (а ягоны геніяльны Зносак самі ведаеце, чаго варты!). Грае, як бог, іншымі словамі.

Першыя ўражанні ад Рагулі і яго лекцый у любога беларускага экс-школьніка прыкладна такія ж. Гэта фантастыка: вы бачыце немаладога чалавека, які цягам 90 хвілін не проста "вяшчае" матэрыял для засваення. ён зараджае 16-17 гадовых нейкай жыватворнай энергіяй. Яго лекцыя – гэта неўтаймаваны танец жыцця і розуму. Рагуля сапраўды штолекцыю дае Веды. Той, хто ў курсе, з якой крывёй дастаюцца Добрыя Веды, зразумее, што я маю на ўвазе. Аляксей Уладзіміравіч, калі хочаце, такі Прамегэй: не проста прафесар, а Вучоны. А гэта значыць – Творца, для якога чарговы прачытаны артыкул, эсэ, кніга – ежа для розуму, фантазіі і нагода падзяліцца радасцю адкрыцця са студэнатмі і калегамі-выкладчыкамі. Таму і лекцыя ў яго – гэта тэатр, дзе вы не можаце быць пасіўным гледачом ці слухачом. Вы альбо паўнапраўны ўдзельнік – альбо чужаніца.

Сам Аляксей Рагуля неаднойчы заўважаў, што ў беларускай сітуацыі Настаўнік часта выконвае не проста ролю культурнага героя, але дэміўрга-стваральніка. Пагадзіцеся: цягам апошніх 20 гадоў займацца фактычна распрацоўкай беларускай школы культуралогіі – у нашых умовах вычын. І я менш за ўсё маю на ўвазе нейкія матэрыяльныя складанасці. Некаторыя "калегі па цэху" дагэтуль не ўпускаюць магчымасць пхнуць яго ў спіну са словамі: "Ну што гэта за такое?", "Якая яшчэ культуралогія, тым больш беларуская?!". А ён ідзе далей: не закрываецца, умее адэкватна глядзець на свет і на навуку. Нават зараз, калі яму споўнілася 70 год.

Не думаю, што быў адзіным, хто казаў Рагулю: "Аляксей Уладзіміравіч, вы хаця б 10% таго, што кажаце, запісвалі б. Вы згубіце пару гадзін, а Беларусь атрымае часцінку скарба". Хаця і тыя веды, якія перадае Рагуля праз свае падручнікі – неацэнны. (Папрасіце у любога настаўніка белліт назваць самыя адэкватныя падручнікі па прадмеце – Рагулеўскія падручнікі зоймуць першае месца).

Занатоўваць і распрацоўваць ідэі Рагулі спрабуюць і ягоныя вучні. Дзякуй Богу, Аляксей Уладзіміравіч выдатны Настаўнік: роўнасць і павага да любога чалавека – гэта тая здаровая талерантнасць, якую Рагуля прывівае ўсім, хто знаходзіцца побач з ім. Зрэшты, знаходзяцца і тыя, хто слухае-слухае, а пасля выдае яго ідэі за свае. Можа, гэта ў нейкім сэнсе і нармальна: геній не можа быць рэччу "ў сабе"?.. Хаця наўрад ці: прафесар Рагуля надта добра ведае, калі трэба браць вучня, а калі – адганяць халуя. І ў гэтым таксама ягоны Талент. Талент Вялікага Выкладчыка, які змяніў свет і не адно пакаленне людзей. Талент Вялікага Выкладчыка, які вучыць жыць так, як хочаш, – не супярэчыўшы свайму "я" і на карысць людзям.

Сяргей Сахараў,
студэнт і аспірант
праф. А.У.Рагулі.

Крыніцы народных талентаў Любаншчыны невычэрпныя

З 1971 года жыве на Любаншчыне Уладзімір Аляксандравіч Ціханоўскі. Ён працуе акампаніятарам Рачэньскага ДК.

У гэтым жа годзе быў арганізаваны фальклорна-этнаграфічны гурт аўтэнтычнай песні "Шчодрык".

Акрамя "Шчодрыка" сп. Ціханоўскі узначальвае гурт народнай песні "Маладзічкі" (1997) і сямейны гурт "Карані", у які ўваходзяць дочкі кіраўніка Ілона ды Ганна, а таксама яго жонка Тамара. Уладзімір Аляксандравіч з'яўляецца майстрам саломапляцення і сябрам Саюза майстроў народнай творчасці.

У 2003 годзе Ціханоўскі У. А. узнагароджаны прэміяй імя Паўла Шпілеўскага – за асабісты ўклад у справу адраджэння, захавання і развіцця традыцыйнага народнага мастацтва Любаншчыны. З 3-х калектываў, якія ўзначальвае, Ціханоўскі У. А. больш за "ўсё ганарыцца гуртом "Маладзічкі".

Аляксей Шалахоўскі.

ТБМ вырашыла судзіцца з Мінюстам

Паводле рашэння Рады ГА "ТБМ імя Ф. Скарыны", спецыяльна скліканай з гэтай нагоды, прадстаўнікі Таварыства падалі ў Вярхоўны Суд зыск да Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь аб адмене пісьмовага папярэджання, вынесенага Таварыству з-за таго, што частка раённых і першасных арганізацый ТБМ не пакінула юрыдычныя адрасы ў жылым фондзе (у кватэрах шматкватэрных дамоў) і не перайшла на юрыдычныя адрасы ў фонд нежылы.

Кіраўніцтва ТБМ зыходзіць з таго, што паводле Статута ТБМ раённыя арганізацыі самі вызначаюць свой юрыдычны статус, форму рэгістрацыі ці пастаноўкі на ўлік, самі знаходзяць для сябе юрыдычны адрас і самі вырашаюць усе пытанні з мясцовымі органамі ўлады. Статут не прадугледжвае ўмяшання цэнтральных органаў Таварыства ў гэтыя стасункі і не падае механізму гэтага ўмяшання, акрамя выпадкаў парушэння арганізацыяй гэтага самага Статуту. Таму Мінюст, ці мясцовыя органы ўлады ў дадзеным выпадку, павінны прымаць меры да асобных арганізацый ТБМ, але не да Таварыства ў цэлым.

Ну, а што скажа суд?..

Яраслаў Грынкевіч.

Калі за адраджэнне мовы,
чытай, спадарства, "Наша слова"!

Ф. СП - 1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету / часопіс **63865** (індэкс выдання)

НАША СЛОВА
(назва выдання)

На 2005 год па месяцах:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			X	X	X						

Куды ______ (паштовы індэкс) ______ (адрас)

Каму ______ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТАЧКА

ПВ	месца	літар

на газету / часопіс **63865** (індэкс выдання)

НАША СЛОВА
(назва выдання)

Кошт	падпіскі	4020 руб.	Колькасць камплектаў	1
	пераадрасоўкі	руб.		

На2005 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			X	X	X						

Куды ______ (паштовы індэкс) ______ (адрас)

Каму ______ (прозвішча, ініцыялы)

Генрых Далідовіч

БНР - БССР

(Працяг. Пачатак у папярэднім нумары.)

На травеньскім Усерасійскім сялянскім з'ездзе (Ленін, вярнуўшыся ў Расію, ужо даў указанне бальшавікам выйсці з "аб'яднанак" і ўзяць курс на самаасобны захоп улады) Фрунзе выступіў ад імя нашых сялян, заклікаў адхіліць ад улады Часовы ўрад і даць паўнамоцтвы Усерасійскаму Савету. Галасавалі за 17, супраць – 800.

Значыць, тут "беларускі эксперымент" не прайшоў, чым Беларусі далі аплявуху за тое, што яна фактычна свой лёс неабачліва ўручае выпадковаму люду, які перш-наперш займасцца палітыканствам, дабіваецца сваіх мэт.

Пра аморфнасць нашых сялян гаварылася ўжо. А што ўласна "шчырыя", "свядомыя?"

На пачатку артыкула спецыяльна падкрэслівалася цяжкая сітуацыя, што напаткалася з першай сусветнай вайною. Варта дадаць і тое, што царскі ўрад пільна сачыў за развіццём нацыянальнай свядомасці беларусаў, найбольш адукаваных і па-сапраўднаму патрыятычна настроеных проста прыбраў з Беларусі: хтосьці з іх пакутаваў на сібірскай катарзе (Лёсік, Гарун), некаторыя былі параскіданыя па расійскіх прасторах (Зм. Жылуновіч, А. Чарвякоў, Б. Тарашкевіч), хтосьці гібеў у акопах (Я. Купала, Я. Колас), а хтосьці застаўся ў акупаванай немцамі Вільні (браты Луцкевічы, В. Ластоўскі, і яны, апошнія, дарэчы, рабілі там шмат для беларускай справы, у тым ліку і прыцягвалі ўвагу Еўропы да такога цяжкога лёсу беларускага народа). І яшчэ. Як бачылі вышэй, тады. У 1917-м, даволі ціхі губернскі Менск раптам ажывіўся, на яго пачалі глядзець з цікавасцю, бо ён (лепш сказаць, царскі генералітэт у ім, як і ў Магілёве) мог рашыць лёс рускай рэвалюцыі ў той ці іншы бок. Пакуль што, як казалі, тут удала дзейнічалі бальшавікі, якія рэвалюцыйны працэс спажывалі на сваю карысць. Паўторым, на сваё сённяшняе і будучае.

Нават з рэвалюцыяй у тым жа Менску беларуская справа проста не магла падаць свой голас дружна, рэзка і моцна. Да вышэйпералічаных абставін у ім у час першай сусветнай вайны варта дадаць і яшчэ адну немалаважную акалічнасць – нацыянальны склад горада. Імперская палітыка склалася так, што, скажам, перапіс 1897 года выявіў, што ў тагачасным Менску было недзе каля 80 тысяч насельнікаў, з іх каля 50 тысяч яўрэяў, звыш 15 тысяч рускіх, звыш 10 тысяч палякаў і ўсяго каля 9 тысяч беларуса9, у асноўным у ролі "обслуги". Найбольшая доля беларусаў была ў Магілёве, каля 30 працэнтаў. Значыць, асноўная беларуская маса была ў вёсцы, яшчэ раз скажам, знясіленай эміграцыяй, бежанствам, вайсковымі наборамі, дзвюма агромністымі ваенным армадамі, а да ўсяго, як і многія вёскі ў свеце, кансерватыўнай па характары.

У Менску тады дзейнічалі культурна-асветны цэнтр "Беларуская хатка", Таварыства помачы ахвярам вайны, дзе жменька прыстойных, але небагатых інтэлігентаў (пісьменнікі Ядвігін Ш.., Зм. Бядуля, А. Паўловіч, Ф. Шантыр, артысты У. Галубок і У. Фальскі, асветніца З. Верас з сям'ямі, а ў 1916-17 гадах і паэт М. Багдановіч), як маглі, дапамагалі сіротам, абяздоленым кавалкам хлеба і цяплом роднага слова. Каб пайсці ў палітыку, у іх не было не толькі сродкаў, але ні досведу шматгадовай падпольнай работы, ні сувязяў ды загадзя падрыхтаваных баевікоў, тым больш, што ва ўспомненай сітуацыі ўласна беларускія клопаты не цікавілі ні вайсковыя і цывільныя ўлады, ні партыйныя групоўкі. Але паколькі новая ўлада побач з амністыяй палітвязням і рознымі свабодамі абвясціла і "отмену всех сословных, вероисповедальных і национальных ограничений", то не мог не загучаць і беларускі голас. Беларускіх дзеячаў у новыя органы ўлады не дапускалі, але ім з ухмылкай часамі давалі слова на розных сходах – гаварыце, выяўляйцеся, - і тут жа выступоўцаў абсмейвалі, абражалі, абвінавачвалі ў самых розных "антинародных" грахах. Сцягнуць у такіх умовах надмагільную пліту з усяго беларускага было надзвычай цяжка. "Не было, няма і не будзе ніякай Беларусі!" дык і не блытайцеся пад нагамі! Не май і далей сваіго дома, быў, ёсць і далей будзь нечая рабсіла! Як тая ж жывёла. Вол альбо конь!

Ды ўсё ж нават пры нешматлікай сіле "шчырых" і "свядомых" не ўдалося "быстро" і "безболезненно" пахаваць "белорусский вопрос", не ўсе ўбачылі ў гэтым ужо "готовое". Наадварот, пачало пашырацца кола тых, хто зажадаў самім вырашаць свой лёс, дбаць пра адраджэнне гістарычнай памяці, дзяржаўнасці, мовы і культуры. Паўсталі беларускія сілы ў Петраградзе (ужо ў красавіку там было болей за 1000 сяброў БСГ – Беларускай сацыялістычнай грамады) і ў іншых гарадах, на франтах, вярнуліся са ссылак ветэраны беларускага руху. Апошнія хутка адрадзілі ў Менску камітэт БСГ і нечакана для многіх праявілі апаратыўныя арганізацыйныя здольнасці – 25.3(7.4) 1917-га склікалі даволі прадстаўнічы з'езд беларускіх дзеячаў (каля 150 дэлегатаў), ход якога ўзялі ў свае рукі Зм. Жылуновіч, А. Гарун, Б. Тарашкевіч, А. Бурбіс і іншыя вядомыя людзі. На гэты з'езд мусілі прыйсці і запрошаныя ад новых улад і партый, усе яны мелі слова, але некаторыя з іх выступілі альбо з нафталінна-шавіністычнымі, альбо з антыбеларускімі прамовамі, у тым ліку і супраць увядзення беларускай мовы ў школах. Адпаведна, на з'ездзе не маглі не закіпець жарсці, была правакацыйная спроба сарваць яго, ды ўсё ж працавалі розныя камісіі, былі прынятыя рэзалюцыі. Праўда, апошнія былі сціплыя: аўтаномія ў складзе Расійскай федэратыўнай рэспублікі, адкрыццё беларускага ўніверсітэта, пераход навучання ў пачатковых школах на родную мову і г.д. але і супраць гэтага той жа Фрунзе з аднадумцамі, якія ўжо адчулі смак улады, а з імі і іншыя, паднялі сапраўдны вэрхал, нахабна ўжываючы дэмагогію, фальш, абразы і абвінавачванні, скажам, за тое, што на чале ўтворанага БНК – Беларускага нацыянальнага камітэта – абралі чалавека, які меў навыкі дзяржаўнага кіравання, сувязі ў Петраградзе, дэпутата 1-й Дзярждумы, землеўласніка Р. Скірмунта: "помещищья, буржуазная интрига", "польские происки" , "контрреволюция!". Супрацьстаяць шквалу атак з усіх бакоў, вераломнай лексіцы, папулярным тады прысудам было вельмі нялёгка. Ды трэба было шукаць нейкае выйсце. Не знайшоўшы шырокай дапамогі ў родным Менску, беларускія дзеячы падаліся з "челобитной" – слязніцаю – у Петраград, да новай улады, што публічна, высакамоўна аб'явіла "отмену национальных ограничений". Керанскі беларускую дэлегацыю не прыняў, а новыя міністры сустрэлі холадна, іх зусім не ўсцешыла яшчэ такая і беларуская ўвішнасць: ім паддалі ўжо клопатаў фінляндскі, польскі, літоўскі і ўкраінскі "вопросы". Пачуўшы штосьці неакрэсленае, туманнае, беларускія дзеячы яшчэ і яшчэ раз пераканаліся: трэба не столькі спадзявацца на "добрага дзядзьку", колькі самім дбаць пра сябе.

З падачы фрунзенцаў на тыя з'езд, БНК у БССР навешвалі самыя розныя ярлыкі да самага апошняга часу, толькі ў 1995-м у энцыклапедычным даведніку "Беларусь" (галоўны рэдактар Б. Сачанка) ім далі спакойную і справядлівую ацэнку, прызнаўшы, што яны мелі станоўчае значэнне для фармавання беларускай нацыянальнай свядомасці і дзяржаўнасці. Апошняму, безумоўна, паспрыяла яшчэ і тое, што тады ў Менску пачало працаваць Першае таварыства беларускай драмы і камедыі (кіраўнік Ф. Ждановіч, 24 красавіка ў гарадскім тэатры паставілі "Паўлінку"), з'явіліся газеты "Вольная Беларусь" – орган БНК, "Грамада" – орган БСГ (з-за правакацый і рознагалоссяў гэтая партыя ледзь не развалілася, але ў чэрвені на канферэнцыі ў Петраградзе захавалася, абрала свой ЦК на чале з Зм. Жылуновічам). З'яўленне свайго друку дапамагло прапагандаваць гісторыю і культуру, нацыянальныя і дзяржаўныя ідэі, весці палеміку з апанентамі і ворагамі беларушчыны. У выніку паволі, але ўпэўнена мацнелі беларускія сілы (да канца лета ў іхніх шэрагах налічвалася болей як 25 тысяч свядомых асоб, здаецца, 23-х палітычных кірункаў), але расло і заўзятае супраціўленне ім. Часовы ўрад ужо мусіў канкрэтней звярнуць увагу на нацыянальнае пытанне, але пакуль што толькі на даволі бурнае фінляндскае, польскае, украінскае і літоўскае, на яго думку, самыя вострыя, з моцнымі незалежніцкімі тэндэнцыямі. Беларусь па-ранейшаму яго непакоіла не столькі як тая, колькі найперш як месца супрацьстаяння германскай і расійскай армій; асмакаваныя ўладай, прагныя да новых поспехаў фрунзенцы не дапускалі і думкі нават пра супрацоўніцтва, рабілі ўсё магчымае і немагчымае, каб замацаваць надмагільную пліту на беларускасці, дзеля чаго не грэбавалі ніякімі сродкамі, каб абылгаць, дарэшты знішчыць яе, за што беларускія дзеячы папікалі іх у працягу антынацыянальнай палітыкі царызму, клікалі на трацейскі суд; а тут яшчэ польскія сілы на чале з Доўбар-Мусніцкім і іншымі, якім Часовы ўрад дазволіў утварыць на нашых землях польскае войска і многія з якіх пачалі патрабаваць не проста аднаўлення польскай дзяржаўнасці, але адраджэння Рэчы Паспалітай у межах 1772 года, дзе, зразумела, літоўцы, беларусы і частка украінцаў бачыліся як іхнія падуладныя, а землі апошніх – як польскія абшары, "крэсы". Гэтыя, на вялікі жаль, шавіністычныя заявы прадстаўнікоў таксама прыгнечанага царызмам народа не маглі не занепакоіць: некаторыя з афіцэраў, генералаў-беларусаў, хто служыў у царскай арміі, ваяваў і цяпер адчуў сябе беларусам, таксама пачалі для падмацунку ствараць свае баявыя сілы (полк у Менску, эскадрон пад Оршай і інш.), і іх, вайскоўцаў, за гэта тады і пазней асуджалі, але хіба самыя свядомыя, разважлівыя, клапатныя з іх за будучыню сваіх дзяцей і ўнукаў не мелі рацыю, калі лічылі, што і ім трэба абараняцца не толькі ўпрослівым словам?! Лічыліся, лічацца і будуць лічыцца і з духоўнай, і з фізічнай моцаю!

Калі стрымаўшы ў Петраградзе бальшавіцка-меншавіцкія Саветы, прыйшоў да адзінаўладдзя Часовы ўрад (некаторыя меншавікі засупрацоўнічалі з ім) і пачаў шырока дэкляраваць, што будучыня ўсёй былой царскай Расіі будзе вырашацца на хуткім Устаноўчым сходзе, на які будуць абраныя прадстаўнікі ўсіх нацый, нацыянальных меншасцяў, палітычных партый і г. д., то ў Менску беларускія дзеячы ўспрынялі гэта з надзеяй – калі не ўсе, то многія: усклалі спадзяванне на парламент і законнасць, чаго сродкамі Дзярждумы дагэтуль у Расійскай імперыі дабівацца не вельмі выпадала, бо часамі дэпутаты-палемісты ператваралі парламентарызм у агітацыйна-дыскусійны клуб прапаганды сваіх поглядаў, з-за чаго цар, бывала, і распускаў Дзярждуму. Каб удакладніць сваю пазіцыю, беларускія дзеячы ўлетку склікалі свой другі з'езд, якім таксама кіравала БСГ: левае крыло нашых земляў (Зм. Жылуновіч з Петраграда, А. Бурбіс з Масквы), правае (Лёсік і іншыя менчукі). Былі на з'ездзе і пасланцы ўсіх нацыянальных партый і многіх усерасійскіх. Як і раней, не абышлося без спрэчак, у асноўным па вызначэнні статусу Беларусі. Зусім нечакана саюзнікам стаў адзін з вядомых эсэраў, заявіўшы, што ім і беларускім дзеячам тут замінае бальшавік Міхайлаў-Фрунзе, і заклікаў сумесна змагацца супраць таго. Урэшце прыйшлі да згоды, адхілілі ад кіраўніцтва Скірмунта і абралі Цэнтральную раду беларускіх арганізацый. І, трэба сказаць, своечасова (тлумачэнне крыху пазней). На 2-й сесіі гэтай Рады, 28.10-6.11, будзе ўтвораная Вялікая беларуская рада, якая пацвердзіць ідэі аўтаноміі Беларусі ў складзе Расійскай федэрацыі, развіцця нацыянальнай мовы і культуры, разам з Цэнтральнай беларускай вайсковай радай будзе весці работу па стварэнні беларускага нацыянальнага войска, а пазней будзе рыхтаваць снежаньскі з'езд.

Часовы ўрад вырашыў працягваць вайну да "победного конца", для чаго адмяніў многія свае ж дэклараваныя "свободы": увёў на франтах смяротную кару за "дезертирство" і "предательство", загадаў вайсковаму міністру і міністру ўнутраных спраў закрываць усе малыя, вялікія сходы і з'езды (18 ліпеня выдалі нават "Манифест о роспуске финляндского сейма"). Прыціхлыя генералы павесялелі, а Карнілаў зажадаў стаць ваенным дыктатарам Расійскай імперыі, дык ужо прыйшлося мабілізоўваць агульныя сілы супраць яго.

Ды мы – пра Менск і Фрунзе. Увосень бальшавіцкі цэнтр адкліча яго з нашага краю для іншай дзейнасці. І трэба сказаць, пазней, у грамадзянскую вайну, ён Фрунзе, вызначыцца яшчэ больш. Кемнасцю, загартаванасцю ў дыскусіях, ваеннымі здольнасцямі неверагоднай жорсткасцю (было, што па яго загадзе палонных белых афіцэраў вывозілі ў мора і тапілі жывымі). Пасля адстаўкі Троцкага ён узначаліць Чырвоную Армію, выб'ецца ў вышэйшую савецка-бальшавіцкую эліту, ягоны голас будзе нямала значыць – адпаведна, ён стане небяспечны для кіраўнічых вярхоў, і яго без ніякай патрэбы пакладуць на аперацыйны стол і загубяць (крыху пазней нібыта ў аўтамабільнай катастрофе загіне Мяснікоў). З-за таго, што яшчэ маладога, поўнага энергіі і сіл Фрунзе подла знішчылі, яго па-чалавечаму шкада, але ўсё роўна прыкра, што і ягоным іменем не толькі названая вуліца ў Менску, але менавіта на ёй знаходзіцца наш Дом літаратара. Справа тут не толькі ў тым, што ў пераломным, цяжкім, а ў нечым і спрыяльным 1917-м Міхайлаў-Фрунзе не даваў падняць галавы беларускаму ў Беларусі (И что за диво?... издалека, Подобный сотням беглецов, на ловлю счастья и чинов заброшен к нам по воле рока; смеясь, он дерзко презирал земли чужой язык и нравы; не мог щадить он нашей славы; не мог понять в сей миг кровавый, на что он руку поднимал!...", а ў тым, што ён надоўга, па сённяшні дзень, заклаў традыцыю ўсё нацыянальнае разглядаць як нацыяналізм, як штосьці самае варожае і злачыннае, даў натхненне антыбеларускасці, і гэта, апошняе не толькі жывучае, але і па-ранейшаму для нас ядавітае.

Фрунзе з'ехаў з Менска; цяпер тут пачне ўзвышацца роля Мяснікова, Ландара, Кнорына і іншых, і ўжо яны радасна 25 кастрычніка абвесцяць "Приказ № 1. К населению г. Минска и окрестностей" пра тое, што ў Петраградзе ўлада перайшла да Саветаў, і што яе шырока прызнаюць – адпаведна, і ў Менску ды па-за ім улада таксама пераходзіць да Саветаў. Далей аб'яўлялася, што Менскі Савет прыняў "самые решительные меры к охране революционного порядка и установлению полезной дисциплины повсюду", а таксама ўсталёўвацца "революционная цензура" над усімі газетамі, што тут выпускаюцца ці сюды прыходзяць. Са зняволеных улетку, а цяпер вызваленых вайскоўцаў быў утвораны 1-ы рэвалюцыйны полк імя Менскага Савета.

Новы (з 4 жніўня) камандуючы Заходнім фронтам (сімпатызаваў Карнілаву і яго рокашу) аказаўся больш рашучым за папярэдніка: 27 кастрычніка ўвёў у Менск войскі і артылерыю. Запахла разбурэннямі і крывёю.

Як успамінаў пазней В. Кнорын, сутыкненне, а то і баі прадухілілі "героі адзінага сацыялістычнага цэнтра (?) на чале з А. Б. Штэрнам (?)".

Патальнікі, пастаўленыя ў цытату, азначаюць, што асабіста я не маю пад рукой кнкрэтных фактаў, хто такія тыя выратавальнікі-штэрнаўцы. Зрэшты, ніхто з нас не шмат дакументаў, скажам, "жывых" пратаколаў знойдзе і з бальшавіцкіх пасяджэнняў, сходаў, канферэнцый, з'ездаў у Менску і па-за ім, як у 1917-м, так і пазней: ці тыя пратаколы не вяліся, ці згубіліся альбо вывезеныя і схаваныя, але цяпер ясна адно: бальшавікі заўсёды старанна засакрэчвалі сваю сапраўдную дзейнасць, на публіку, у друк давалі толькі адрэдагаванае і ім выгаднае. Асноўныя крыніцы, што раней былі даступныя, пра той час – тагачасныя газетныя публікацыі і пазнейшыя ўспаміны, дзе, зразумела, вернаадданніцкае ўсхваленне партыі, сябе і яраснае абвінавачванне ўсіх, "кто был не с нами".

Але калі набрацца цярпення і дапытліва прааналізаваць мемуары 20-30-х, а таксама ў 50-я гадах ацалелых (многія нашы гісторыкі менавіта па іх, "готовых" ацэнках, "навукова" абгрунтоўвалі перамогу бальшавікоў), то ўсё ж, як кажуць, з сотні арэхаў можна знайсці некалькі, дзе ёсць калі не захаваны плод, то хоць уяўленне, якім ён мог быць. Дык вось, калі расшчапіць тыя "арэхі" – успаміны сведак – бальшавікоў у індывідуальных і калектыўных зборніках, - то поўным чынам вымалёўваецца тагачасная сітуацыя.

Каб прадухіліць кровапраліцце ў Менску, на парытэтнай, г.зн. роўнай, аснове ад вайскоўцаў і палітычных партый утварылі Камітэт ратавання рэвалюцыі: па дамове штаб фронта не павінен быў умешвацца ў падзеі, займацца апаратыўнай баявой дзейнасцю, а палітычныя партыі, у тым ліку і бальшавікі (яны, як і іншыя, паслалі ў Камітэт двух сваіх чалавек) павінны захоўваць спакой. Апошняе не вельмі задавальняла Ландара – старшыню Менскага Савета, і Мяснікова. Каб замацаваць пазіцыі Саветаў і не дапусціць войскі на Петраград, яны пачалі ўтвараць свой Ваенна-рэвалюцыйны камітэт Заходняй вобласці і фронта, але пакуль што не асмельваліся з сілай ісці насуперак Камітэту ратавання.

Апошні (пад патранажам камісара Часовага ўрада на Заходнім фронце) пасля гарачых дыскусій і спрэчак прыняў рэзалюцыю з шасці пунктаў, дзе галоўнымі, бадай, былі два: Камітэт не прызнае ўтворанага ў Петраградзе Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта і не падпарадкоўваецца яму, часова бярэ ўладу на Заходнім фронце. Утварылі камісію па назірку за дасягнутымі дамовамі. Варта зазначыць, што, здаецца, упершыню афіцыйна ў новыя структуры ўлады былі запрошаныя і беларускія дзеячы: адзін – ад Вялікай беларускай рады, другі – як "відны нацыянальны дзеяч".

Пасланцы розных палітычных партый пільна сачылі адны за аднымі, уздымалі шум-бурум нават з-за розных дробязяў; час паказаў, што бальшавікі ў Менску не пайшлі ні на якія кампрамісы, яны проста прыкідваліся саюзнікамі, выйгравалі час, бо на самай справе тайна рынуліся ў вайсковыя часткі збіраць сілу. Іх падлоўлівалі на гэтым, патрабавалі распусціць іхні Ваенна-рэвалюцыйны камітэт, але яны адмахваліся. Пазней член Камітэта ратавання, старшыня Менскага камітэта РСДРП(б), член выканкама Менскага Савета і бюро яго бальшавіцкай фракцыі І. Алібегаў ва ўспамінах "Под знаменем большевиков" прызнаецца: "Канешне, мы выдатна ведалі пра паездку таварышаў на фронт па ўзброеныя сілы і намагаліся ўтаіць гэты факт".

Бальшавікі прывялі ў Менск бронецягнік у ноч з 1 на 2 лістапада; яго кулямёты і гарматы змусілі панікнуць Камітэт ратавання, а калі стала вядома, што Часовы ўрад не здолеў сабраць вайсковую сілу і павесці яе на Петраград, яны, бальшавікі, з хіхіканнем пакінулі Камітэт, абвінавацілі яго ў здрадзе рэвалюцыі і далейшы ход падзей узялі ў свае рукі. Над рэўкамам вобласці, над фронтам пачаў узвышацца Мяснікоў. Ён паспрыяе сілай скінуць у Магілёве Вярхоўнага галоўнакамандуючага генерала Духоніна, які не падпарадкаваўся загаду Леніна весці перамовы з немцамі, і паставіць на гэтую пасаду бальшавіка Крыленку. В. а. Камандуючага Заходнім фронтам таксама назначылі бальшавіка, чым зусім было забяспечана "триумфальное шествие Советской власти".

Бальшавікі ў Петраградзе абвясцілі тое, чаго чакалі ледзь не ўсе: мір і зямля. І яшчэ пачалі аслабляць нацыянальнае напружанне:

"1. Равенство и суверенность народов России.

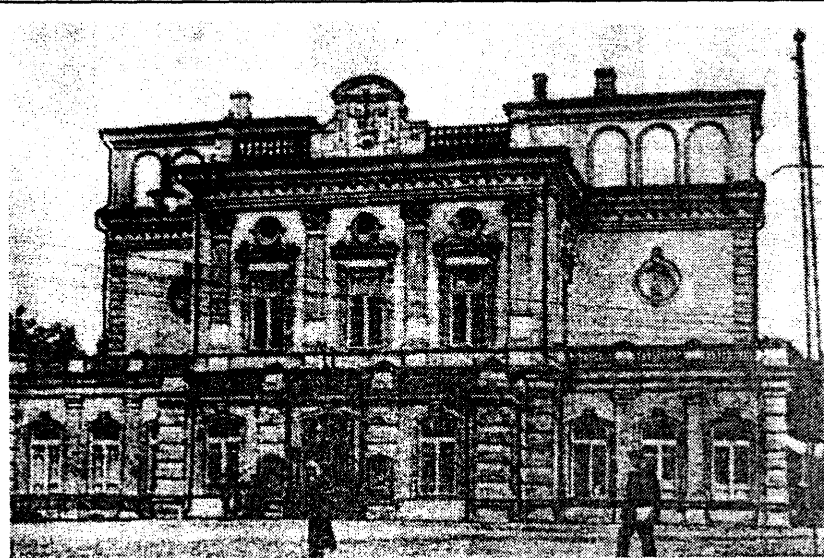
2. Право народов России на свободное самоопределение, вплоть до отделения и образования самостоятельного государства» і г. д., і да т. п.

Новыя лозунгі цёпла падтрымалі левыя беларускія дзеячы, якія ўжо сталі бальшавікамі (Зм. Жылуновіч, А. Чарвякоў і інш.), у парыве эмоцый ці не паразважаўшы, ці не ўбачыўшы, што ў "Декларации прав народов России" ёсць абзацанак правоў, але зусім няма механізму, як гэтыя правы рэалізаваць. Гэта быў хітры ход ці, лепш сказаць, прывабны падман. Абы выйграць час! Абы набраць уплыў і моц!

Лістапад-снежань 1917 года вельмі эмацыянальныя і бурлівыя. 7 лістапада Рада ў Кіеве абвясціла самастойную Украінскую рэспубліку (6 снежня ансзалежніцца Фінляндыя, 11 снежня яшчэ больш амацуецца літоўская Тарыба, пайшоўшы на саюз з Германіяй). У Менску, усё больш падпарадкоўваючы сабе Заходні фронт, больш учэпіста ўладу бяруць бальшавікі, надаючы ёй "заканадаўчыя" і "выканаўчыя, функцыі (Аблвыкамзах і Саўнаркам), дзеляць партфелі народных камісараў, дзе зноў жа тутэйшых няма. Мяснікоўцы пачалі раззбройваць польскія, украінскія і беларускія вайсковыя фармаванні, як і раней, заціскаючы ўсё мясцовае, марачы пра сусветную рэвалюцыю, гэта значыць – Беларусь для іх усяго толькі плацдарм для ўварвання ў Еўропу.

Беларускі грамадоўскі рух у Расіі "заляжэў" – больш за тысячу рабочых, маракоў Балтыйскага флота ўтварылі Беларускую сацыял-дэмакратычную рабочую партыю на чале з А. Чарвяковым. Яны – за Саветы, як і петраградскі гурт на чале з Зм. Жылуновічам. Гэтыя лідары становяцца членамі Петраградскага Савета, а Жылуновіч у наркамаце па нацыянальных справах (наркам І. Сталін) займаецца беларускімі клопатамі, пазней узначаліць Беларускі нацыянальны камісарыят (Белнацкам) як аддзел усерасійскага і газету "Дзянніца", пра якую, забягаючы наперад, трэба сказаць самае лепшае слова.

У Петраградзе пры Усерасійскім Савеце сялянскіх дэпутатаў зусім нечакана узнікае Беларускі абласны камітэт (БАК). Яго лідары дыскутуюць і з меньчукамі-беларусамі, і з Жылуновічам ды Чарвяковым, патрабуюць прызнання і ўлады. Тым не менш у Менску ідзе спроба захаваць свае вайсковыя сілы (да высілкаў Езавітава і Рак-Міхайлоўскага далучаюцца і некаторыя генералы-беларусы), а на 5 снежня плануецца правесці новы нацыянальны з'езд, але на гэты раз больш прадстаўнічы і з больш акрэсленай праграмай. Пасля перамоў меньчукоў і петраградцаў лідары БАКа, якія дагэтуль не прызнавалі нікога, апроч сябе, раптам пайшлі да Сталіна з прызнаннем Савецкай улады і з просьбай пад іхняй эгідай правесці (здаецца, у Магілёве) 15 снежня з'езд наконт беларускага пытання. Паколькі Саўнаркам на чале з Леніным рыхтаваўся прызнаць права ўкраінцаў на самавызначэнне (зразумела, на савецкай платформе), то Сталін даў згоду, але з умовай: краявы з'езд Беларусі праводзяць БАК і Саветы ў Менску. Выбранаму на гэтым з'ездзе Савету і павінна належаць краявая ўлада на ўзроўні аўтаноміі. Чарвякоў і Жылуновіч пайшлі на кампраміс. Такім чынам, беларускія дзеячы ў Менску не дапускаліся вырашаць лёс Беларусі як такой.

Менскі гарадскі тэатр, дзе прайшоў 1-шы Усебеларускі кангрэс

Ленін выдзеліў БАКу грошы, тэлеграф, радыё, дапусціў, каб пры Саўнаркаме былі пасланцы ад БАКа, але калі апошні паспрабаваў трапіць на мірныя перамовы ў Брэст-Літоўск, то яму рашуча адмовілі. Значыць, не прызнавалі і за ім ніякіх урадавых функцый.

Абураныя беларускія дзеячы ў Менску не сталі чакаць 15-га, а адкрылі свой запланаваны з'езд (на які з'ехаліся яшчэ не ўсе дэлегаты).

З'езд да канца не далі: БАК тэлеграмай загадаў "сход ад 5 снежня лічыць сходам, ніякіх рашэнняў не прымаць, інакш будуць пагібельныя вынікі", а па-другое, мяснікоўцы дарэшты раззброілі ўкраінскія, беларускія часткі і прыгразілі прымяненнем сілы. У гэтай сітуацыі Менск паспрабаваў узяць у свае рукі Доўбар-Мусніцкі; ягоныя часткі таксама раззброілі, штаб арыштавалі. Але асцерагаючыся варожасці з палякамі (у часцях Доўбар-Мусніцкага было нямала і беларусаў), міжнароднай рэакцыі, цэнтр загадаў доўбарчыкаў вызваліць, вярнуць ім зброю і ўсіх выслаць пад Бабруйск.

Я нідзе не бачыў і стэнаграмы пра тое, пра што і як перамаўляліся ў Менску прыезджыя лідары БАКа і Менскага Савета на чале з Ландарам пра намечаны "савецкі" беларускі з'езд, але ёсць ускосныя звесткі, што бакаўцы мелі спробу хоць крыху ды пазбавіць ландарцаў-мяснікоўцаў узурпацыі ўлады (да слова, праз прадстаўніцтва ў будучым краёвым Савеце, дзе, апроч сябе, бачылі і пасланцоў ад менскіх беларускіх дзеячоў, што Ландару-Мяснікову было косткай у горле, а па-другое, апошнія зусім не мелі намеру дзяліцца ўладай і, як пакажа час, маючы тайныя гарантыі цэнтра, зноў дасведчана загулялі ў "дэмакратыю).

Той, апошні ў снежні нацыянальны з'езд, які пазней назавецца Усебеларускім і які ўрачыста, з нацыянальнымі сімваламі, адкрыўся ў сённяшнім тэатры імя Янкі Купалы (сакратарыла на з'ездзе Зоська Верас; яна ўпотай паказала мне шмат тагачасных дакументаў), быў не толькі дазволены цэнтральнымі і менскімі ўладамі, але быў і цалкам законны ды паўнамоцны. Былі дэлегаты і запрошаныя. Са стэнаграмы вынікае, што вызначыліся чатыры кірункі: беларуская незалежнасць, аўтаномія, саюз з Саветамі і нейкі "адзіны непадзельны беларускі сацыялістычны фронт".

Мандатная камісія па прычыне, што неўзабаве назавецца, не паспее абнародаваць дакладную колькасць дэлегатаў, іхняе сацыяльнае становішча і партыйнасць і г.д. Было распісана недзе толькі 360 анкет. З іх вынікала: сацыялістаў-рэвалюцыянераў (правых) – 78, сацыялістаў-рэвалюцыянераў (левых) – 57, БСГ – 33, сацыял-дэмакратаў – 7, з Беларускай партыі сацыялістаў-народнікаў – 6, трудавікоў – 4, сацыял-дэмакратаў-інтэрнацыяналістаў – 2, беспартыйных – 79, тых, хто спачуваў бальшавікам ці эсэрам – 70, бальшавікоў – 30, "ідэйных»бальшавікоў" – 2 і г.д. З "помещиков" ці "буржуа" трапіў... толькі адзін!

Канешне, за гэтым з'ездам быў самы пільны назірк. Прадстаўнікі розных нацыянальнасцяў, палітычных кірункаў павінны былі законна вырашыць сённяшняе і будучае былога Паўночна-Заходняга краю, ужо не на с ловах, а на справе пераканаца ў сапраўднасці савецка-бальшавіцкай "Деклорации" аб правах народаў.

Вядома ж , зноў не магло не абысціся без спрэчак і правакацый, але здаровыя сілы не дапусцілі зрыву і роспуску з'езду. Ён ішоў сваім ходам, набліжаючыся да прыняцця агульных кампрамісных рэзалюцый і пастаноў.

Ды з усіх пунктаў фактычна быў як след выпрацаваны і прыняты толькі адзін. Але які! Прызнаць Саветы ў Петраградзе, супрацоўнічаць з імі, а вось што да ўлады ў Менску, то тут трэба стварыць Усебеларускі Савет (Раду) сялянскіх, рабочых, салдацкіх дэпутатаў і ўсталяваць рэспубліканскі лад. Краёваму Савету (Радзе) павінна перайсці дзяржаўная ўлада.

Што з гэтага вынікае? Першае: з'езд не быў антысавецкім, а з адным буржуа – буржуазным. Другое: не грашыў нацыяналізмам, бо, змагаючыся за нацыянальную незалежнасць, аніяк не распальваў нацыянальнай варожасці. Трэцяе: яшчэ і яшчэ раз трэба паўтарыць, на законнай аснове афармлялася беларуская дзяржаўнасць і мірны пераход да ўлады ў ёй. Ды гэты кангрэс стане і "антисоветским", і "националистическим", і "буржуазным", і г.д. Найперш з-за таго, што ён не цалкам прызнаў чужародныя, створаныя сілаю Аблвыкамзах і Саўнаркам.

Ледзь толькі зацвердзілі вышэйназваны першы пункт, як у залу ўварваліся ўзброеныя ландарцы-мяснікоўцы і, як расказвала мне адна з удзельніц тых падзей, тагачасны ваенны менскі камендант, нехта п'яны Крывашэін у хромавых ботах і ў скураной куртцы, трасучы ў паветры наганам, загадаў спыніць з'езд. І запынілі. Прэзідыюм з'езду арыштавалі і зняволілі. А гэтым самым і сваю "Декларацию» аб правах народаў. Зразумела, гэты гвалт учынілі не толькі па волі Ландара-Мяснікова. Ім, гэтым гвалтам, беззаконнасцю закладваўся грунт для новай, Савецкай, улады, якая ўсіх пагоніць у "светлую будучыню" з дубінай у руцэ, праз мора чалавечых слёз і крыві.

Што да Усебеларускага з'езда, то пазней адзін з кіраўнікоў Савецкай Беларусі А. Чарвякоў нясмела зазначаў, што ўлады ў Менску паспяшаліся разганяць яго, бо там была моцная і бальшавіцкая плынь. В. Кнорын, хто, як і Фрунзе, Мяснікоў, Ландар і іншыя, упіўся ў Менску ўладаю і рабіў усё магчымае, каб не дапусціць да яе беларусаў, таксама прызнаваўся, што з'езд можна было давесці да канца. Не, Кнорын не прызнаваў сваіх памылак, ён мысліў інача: той з'езд усё ж можна было раскалоць адабраць самых надзейных, прадажных і далучыць да сябе, г. зн. у іхнія Аблвыкамзах і Саўнаркам Заходняга фронта, і беларускае пытанне магло б быць паціху патушанае, гэтак бы не абвастрылася пазней.

... Толькі ў 1995 годзе ў гістарычнай навуцы ("Беларусь, энцыклапедычны даведнік") і таму, Усебеларускаму, з'езду далі адну з першых справядлівую, без ярлыкоў, начэпленых ландара-кнорына-мясніковымі і іхнімі пазнейшымі падпявaламі, ацэнку. Ды каго з фальсіфікатараў гісторыі і беларускага руху яна прысароміла? Што вельмі змяніла ў аблічны таго ж Менска, дзе ў 1917-м шмат што вырашалася, наш лёс у ліку?..

Творчая прастора Міхася Маліноўскага

11 сакавіка супрацоўнікі цэнтральнай гарадской бібліятэкі імя В. П. Таўлая запрасілі жыхароў горада Баранавічы на творчую сустрэчу з Міхасём Маліноўскім – журналістам, краязнаўцам, перакладчыкам. Жыццёвыя сцежкі прывялі яго ў 1991 годзе ў наш горад, каб зрабіць актыўнейшым даследчыкам гісторыі, культуры, прыроды баранавіцкай зямлі. Наладзіўшы супрацоўніцтва з самымі рознымі перыядычнымі выданнямі краіны, ён актыўна публікуе на іх старонках артыкулы, нататкі, замалёўкі аб слынных дзеячах мінулага, аб таленавітых асобах сучаснасці, аб разнастайных падзеях і з'явах нашага жыцця. Нярэдка гэтыя публікацыі носяць сенсацыйны характар, выклікаюць дыскусіі, спрэчкі далёка не правіцыйнага ўзроўню. Але, як вядома, менавіта ў іх нараджаецца сапраўда.

На сустрэчу, якой сам Міхась Міхайлавіч даў назву "У творчай падарункавай прасторы", завіталі сталічныя госці, творчыя людзі г. Баранавічы, студэнцкая моладзь, чытачы і бібліятэкары. Напачатку вядовец вечарыны Людміла Малашэня ўзгадала асноўныя падзеі яго жыцця, у якім было нямала нялёгкіх момантаў на шляху да станаўлення. У прывітальным слове рэдактара аддзела газеты "Культура" Святланы Ішчанкі прагучалі захапленне актыўнай жыццёвай пазіцыяй аўтара шматлікіх допісаў у газету, удзячнасць за цікавыя тэмы гэтых публікацый. Вельмі цёпла вітаў юбіляра Васіль Жукаў, партызан, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Ён уразіў усіх не толькі веданнем беларускай мовы, таксама гісторыі Беларусі і творчасці Міхася Маліноўскага. Рэдактар выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя", сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі Аксана Спрынчан пазнаёміла прысутных з паэтычным зборнікам "Вершы ад А.", цудоўна чытала свае творы і сказала шмат цёплых, узнёслых слоў аб асобе Міхася Маліноўскага. Плён крапатлівай працы супрацоўнікаў ЦГБ імя В.Таўлая – бібліяграфічны спіс ягоных публікацый, які ўключае 340 запісаў – ад імя аўтарскага калектыву падаравала Марыя Савеня. Старшыня Баранавіцкага аддзялення Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны Віктар Сырыца выказаў шчырыя словы за папулярызацыю роднай мовы, любоў да Айчыны і ўзнагародзіў падзякай гэтай грамадскай арганізацыі. Паэтычныя прысвячэнні гучалі з вуснаў паэтаў Аляксея Белага, Івана Лагвіновіча, Алеся Корнева, Браніславы Лапкоўскай, Раісы Раманчук, Анастасіі Жук. Усе яны ўспаміналі водгукі Міхася Маліноўскага ў сродках масавай інфармацыі на сваю творчасць, бо ніводны выдадзены зборнік не праміnуў ён сваёй увагай. Моладзь, завітаўшая на гэту сустрэчу, прыняла актыўны ўдзел у віктарыне "Ведай свой край". Вялікую цікавасць выклікала экспазіцыя кніжнай выстаўкі, на якой былі змешчаны публікацыі героя гэтай урачыстасці, а таксама кнігі з яго асабістай бібліятэкі, кожная з якой мае даравальны надпіс. Сярод пісьменнікаў, дасланых яму свае творы ў якасці падарункаў, Іван Чыгрынаў, Вольга Іпатава, Сяргей Панізнік, галоўны рэдактар "Культуры" Людміла Крушынская, баранавіцкія паэты Анатоль Станкевіч, Венанцый Бутрым. Нярэдка гэтыя надпісы былі зроблены паэтычным радком, як, напрыклад, ад Міхася Скобы:

Каб не залежвалася ў скрыні
вякоў гісторыя, паўстаў
даследчык даўнасці
на Угрыні
і – з куфра ісціну дастаў!..

Падарункавую прастору сустрэчы стварыў і сам Міхась Маліноўскі, які кожнага выступоўца адорваў сувенірамі, кнігамі. А узамен атрымліваў шчырыя словы і кветкі, у тым ліку і ад супрацоўнікаў ЦГБ імя В.П.Таўлая, з якой яго звязвае працяглая сумесная дзейнасць. Менавіта праца ў чытальных залах гэтай установы дала яму штуршок да многіх даследаванняў, а ўзамен ён заўсёды наведвае мерапрыемствы, што ладзяцца тут і паведамляе аб іх у беларускіх выданнях. Аб гэтым гаварылі дырэктар цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы г. Баранавічы Людміла Максімовіч і загадчыца аддзела абслугоўвання Людміла Галаўко.

Сустрэча сапраўды атрымалася творчай і стала падарункам і для самога Міхася Міхайлавіча, і для ўсіх, хто наведаў яе.

Наталля Урублеўская,
загадчыца аддзела
бібліятэчнага маркетынгу
ЦГБ імя В.П.Таўлая
г. Баранавічы.

На 80-м годзе жыцця памёр журналіст, літаратуразнавец і перакладчык, сябар саюзаў беларускіх пісьменнікаў і журналістаў, ветэран вайны, шчыры беларус, актыўны сябар ТБМ

Алесь Пятровіч Траяноўскі.

Сакратарыят ТБМ, рэдакцыя газеты "Наша слова" выказваюць шчырыя спачуванні родным і блізкім нябожчыка.

Год без Станіслава Хахлова

23 сакавіка мінулага года нечакана абарвалася жыццё былога старшыні Чэрыкаўскай суполкі ТБМ Станіслава Васільевіча Хахлова.

Станіслаў Хахлоў нарадзіўся ў 1968 годзе. скончыўшы школу паступіў вучыцца ў Менскі інстытут культуры. Пасля яго заканчэння працаваў ў Чэрыкаўскім аддзеле культуры. Акрамя працы ён актыўна ўдзельнічаў у грамадскім жыцці. На хвалі адраджэння стварыў суполку ТБМ, якую узначальваў некалькі год. А яшчэ ён пісаў добрыя вершы пра каханне, бо хто ў маладосці не кахаў. Пісаў ён вершы і пра Радзіму, і пра родную мову, і пра цікавыя падзеі жыцця.

На здымку: Станіслаў Хахлоў злева.

ІДЭАЛ БЕЛАРУСІ

Прыйшоў я да дому, дзе маці расціла,
Дзе хлопчыкам жыў я ў сямейцы адзін,
Дзе татава слова са мной гаварыла:
"З сумленнем і праўдай гадуйся, мой сын."

І я узрастаў не такім, як сяброўкі,
Заўсёды святое шукаў у жыцці
А сэрца хацела ў ліхія вандроўкі,

Хацела ніколі не жыць ў забыцці.

Гады адзіноты, гады станаўлення
Прынеслі мне веру ў мой ідэал.
І Бог дараваў мне нястомнасць імкненя,
Імкнення у свет маіх казачных мар.

Яны зараз тут, мае мілыя мары.
У сцягах Адраджэння, ў маёй Беларусі,
У тых, хто крывіцкія любіць абшары,
У тых, хто мяне не пакінуў у скрусе.

У тых, хто царкву шанаваў ад маленства,
Хто Бога збудзіў мне сваёй чысцінёю,
У кім я убачыў сваё падабенства.
Хто ў цяжкія дні узыходзіць зарою.

Дык грэйце ж мне сэрца, прыгожыя мары
Не дайце яму пакланіцца маркотам.
...Наш дом дараваў мне свабоду і чары,
Даў гонар мне звацца цяпер патрыётам.

МОВА МАІХ ВЕРШАЎ

Якая прыгожая мова
На вуснах палескіх дзяўчат,
Што матчына ўспомнілі слова
І вучаць яму немаўлят.

Вы ўчуйцеся толькі ў размовы,
Напевы пачуйце вясной.
І гукі цудоўнейшай мовы

Да сэрца пальюцца ракой.

А слова "кахаю" аднойчы,
Што скажаш сяброўцы сваёй.
Без мовы і дні быцца ночы,
Радзімы няма дарагой.

Матуліну ведайце мову,
Бо Вы – Беларускі Народ.
Шануйце Купалава слова,
Любіце шляхетны свой род.

Калі раптам мову зняважаць,
Сабой засланіце яе.
Нашчадкам пра Вас хтосьці скажа
І шляхціцам мо назаве.

У Дзень Незалежнасці нашай
Паклонімся мове сваёй,
Каб больш ні за што сэрцы Вашы
Не ведалі моўны застой.

ЛЁС БЕЛАРУСІ

"Беларусь – гэта святое", -
Сэрца радасцю кране,
Так Радзіма ў маіх мроях
Песціць веліччу мяне.

Мова родная струменіць,
Як ручай жывой вады,
Ды, збалелися калені
У Беларусі за гады.

Сем дзесяткаў прастаяла,
Курапатамі гула.

Беларусі сёння мала
Ля святочнага стала.

Цэрквы злосна разбурылі,
Д'ябал стаў навек сваім,
Здымкі Леніна насілі,
Бога выгнаўшы зусім.

"Беларусь – гэта святое", -
Звон ад царкваў кажа ўсім.
Ці забудзем жа старое?
Ці на тым шляху стаім?

Станіслаў Хахлоў.

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220034, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231282, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: naszaslowa@tut.by
http://tbm.org.by/ns/

Рэдакцыйная калегія:
Міхась Булавацкі, Людміла Дзіцэвіч, Вольга Іпатава, Васіль Ліцьвінка, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Алесь Петрашкевіч, Людміла Піскун, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 21. 03. 2005 г. у 11.30. Замова № 599.
Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 2000 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 1340 руб., 3 мес.- 4020руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.